БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 142 (4370) 1959 ч. июль 18, суббота. | Өртээ 20 коп.

Партияның кыйгырыы-биле

Совет Эвилелиниң эр, херээжен ажылчыннарынга, эр, херээжен колхозчуларынга, совет интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарга СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң Кыйгырыында мындыг өткүт-чидиг сөстер бар:

«Эргим эштер, өңнүктер!

Совет ниитилелдиң алдарлыг ажыл-ишчилери!

— Чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш, техниктиг депшилге дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбаа-биле нептередиили!

— Партияның XXI съездизиниң [illegible]улуг шиитпирлери бистиң чуртувустуң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң коммунизмче оруун чырыдып берип турар. Ол оруктап бурунгаар, чүгле бурунгаар!»

Пленумнуң ол Кыйгырыын Тываның ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле бир демей чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп, изии-биле деткип уткаан. Чон Пленумнуң документилерин чеди чылды хуусаа бетинде күүседир дугайында, улустуң амыдыралын экижидер, материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын көвүдедир, социалистиг Төрээн чурттуң күчү-шыдалын улам быжыглаар дугайында партияның сагыш салыышкынының чырыткыланчак илерели кылдыр көрүп, Кыйгырыгны херек кырында күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле харыылап, социалистиг чарыштың улам бедиткен хүлээлгелерин боттарынга ап турар.

Даг экспедициязының автобаазазының коллективи чүък сөөртүлгезиниң чыл планын тонна-километр талазы-биле ноябрь 7-де күүседирин, бир тонна-километрниң бот-үнезин 2 копеекке чиигедирин, 25 тонна бензинни камнап алырын, пландан ажыр 50 муң рубльдиң чыылдазын бээрин хүлээнген. Областың транспортчуларының аразында социалистиг чарыш калбарган.

Кызылдың бирги чүък АТК-зының чолаачылары Михаил Демин, Юрий Зюзин, Владимир Марин олар коммунистиг күш-ажылдың мурнакчызы деп ат дээш демисежирин, чеди чыл онаалдазын дөрт чыл алды айда күүседирин шиитпирлээннер. Хүлээлгелер эки күүсеттинип турар. Демин бодунуң сөзүн өөлээр төлээде, хүн бүрүнүң ажыл нормазын доктаамал 135 хуудан кудуу эвес күүседир ужурлуг, а ол херек кырында 137 хуу күүседип турар болгаш хөй кывар чүүлдү камнап ап турар. Эш Зюзин бензин сөөртүр машина-биле хүн бүрүде [illegible]гумаа-биле 260 ажыг км черни эртип турар болгаш беш ай иштинде 1355 литр кывар чүүлдү камнап алган, азы социалистиг хүлээлгезиндээзинден ийи катап хөй камналганы чедип алган. Дугуйларны камныг эдилээнинден 4800 рубльдиң камналгазын берген. Областың чурт үлетпүрүнүң бүгү ажылчын, албан-хаакчылары чеди чыл планын алды чылда күүседирин шиитпирлээн.

Кызылдың септелге-механик заводунуң моторизи эш Гордеев мынча деп чугаалаан.— Бистиң күш-ажылывыстың бүдүрүкчүлүү улам өзүп турар. Коллектив бүдүрүлгениң чыл планын ноябрь 7-де күүседир дээн болза, а мен хүн бүрүде ийи норманы күүседирин хүлээндим. Ажылчын бүрүзүнүң чүткүлдүг күш-ажылы, бедик сагылга-чурумнуу болгаш коммунистиг медерелдии чеди чыл планының чедиишкинниг күүселдезин хандырып шыдаар.

Массаларның чогаадыкчы энергиязы үзүктел чокка өзүп, чаа-чаа чүүлдерни төрүттүндүрүп, немелде курлавырларны тып, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин улам өстүрериниң болгаш сайзыраңгайжыдарының аргаларын илередип турар.

Эрзин районнуң ажыл-ишчилери 1959 чылда күрүнеге мал ажылының продуктуларын хөйнү бээр талазы-биле чарыштың эгелекчилери болганнар. Ол районнуң «Коммунизмче орук» колхозу күрүнеге сүт садарының ийи чыл планын бо чылын күүседирин шиитпирлээн.

Инектерниң сүткүр продуктулуун бедидер талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черлерин районнар талазы-биле Чаа-Хөл, колхозтар талазы-биле—ол-ла районнуң «Бурунгаар» колхозу, фермалар талазы-биле—Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран фермазы ээлээннер. Саанчы Баукова (Бии-Хем) чартык чылда инек бүрүзүнден 1387 кг сүттү саап, областа чарыштың бирги черин ээлеп турар. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планын Тожу район 405,3 хуу, «ҮТКА 25 чылы» совхоз 151,1 хуу, дүк садарының планын—Эрзин район 172 хуу, «Межегей» совхоз 149,2 хуу күүсеткен.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планын ылавыла күүседирин хандырары амгы үеде Коммунистиг партияның болгаш бүгү совет улустуң кол сорулгазы болуп турар. Пландар болгаш социалистиг хүлээлгелер анаа-ла чаяагаар күүсеттине бербес, ону күженишкин-биле чедип алыр дээрзин канчап-даа уттуп болбас. Партия организациялары бүдүрүлге онаалгаларын боттандырарынче массаларны мобилизастаар болгаш организастаар, бүдүрүлге чери бүрүзүнге, колхоз, совхоз болгаш албан чери бүрүзүнге чогаадыкчы күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгечи көдүрлүүшкүннүң көзү, боттуг байдалы тургустунган турарын чедип алыр, социалистиг хүлээлгелерни хүн бүрүдеги күүселделерин контрольдаар херек.

Ажыл-ишчи кижи бүрүзү-ле күш-ажылдың мурнакчы аргаларын нептеретпишаан машинаны, станокту, агрегатты, тракторну, комбайнны эки ажыглаан турарын чедип алыры эргежок чугула. Ынчаарга ниитилелге бээр ужурлуг чүвезин кылып бербейн турар кижилерни хөй-нииити буруу шаап бээр ужурлуг.

Амгы хүннерде партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары район, колхоз, совхоз бүрүзүнге мал чемнериниң белеткелдерин үлегерлиг чорудупшаан, тараа ажаап алыышкынын чедиишкинниг организастаарынче күженишкиннерни шуут амдан эгелеп угландырары чугула.

Бүгү күштү, бүгү энергияны—коммунистиг тургузуушкунну калбартырының улуг чаагай сорулгаларын күүседиринче!

СИЛОС САЛЫЫШКЫНЫ

САРЫГ-СЕП. **(Телефон-биле).** Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң мал чемнери белеткээр бирги бригадазы төп сүт-бараан фермазының чоогунда мал чемнериниң белеткелин чорудуп турар. Бригаданың ажыл-ишчилери Бүрен унунда 72 гектар сигенни кестирип, бөлгеш 80 центнер [illegible]раатты тургускан.

Хүннүң чыгыы чаашкын чаап, сиген кезеринге шаптыктап турарын барымдаалааш, анаа хүн эртирбези-биле бригаданың кежигүннери мал чемнерин силостап турар. Ында ам 185 тонна силос салдынган. Силос салыышкынында колхозчулардан Салчак Таңгыы болгаш ооң оглу Семен Таңгыы олар эки ажылдап турар. Аът-биле сиген кезер машиналарның машинистери Дамба, Мижит-оол, Чаш-оол хүнде бүдүрер ажыл нормазын 150—160 хуу чедир күүседип турар.

Чооду Адабастай баштаан агитаторлар сигенчилерге солун номчулгазын, беседаларны хүн бүрүде чорудуп, агитхуудусту үндүрүп турар.

Колхозтуң сиген шөлүнде

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозу баштайгы хүннерде 80 гектар черниң сигенин кескен. К. Кир-оол, Эник-кара аъттың сиген кезер машиназы-биле бир участокта 18 гектар черниң сигенин кестирген. Ол сигенни ферманың саанчылары бөлүп сарааттааш кажаалаан. Сигенниң хемчээли 14 тонна.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

1959 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга чеди чылдың бирги чылының планын боттандырар талазы-биле 1959 чылдың бирги чартыында дыка улуг чедиишкиннер РСФСР-де чедип алдынган деп РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында айтып турар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга телептиг ужуражыр дээш калбарган социалистиг чарышка үндезилээш, нииити продукция бүдүрүп үндүрериниң болгаш кылыгларының кол хевирлерин бүдүрериниң чартык чыл планын РСФСР-ниң үлетпүрү хуусаа бетинде күүсеткен. Колхозтар болгаш совхозтар часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорутган. Мал ажылының продуктуларын белеткээриниң планы ажыр күүсеттинген. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга капитал салыышкыннары дыка өскен. Чоннуң культурлуг болгаш материалдыг чаагай амыдыралының улам ыңай көдүрлүүшкүнү үргүлчүлеп турар.

1959 чылдың бирги чартыында нииити продукция бүдүрериниң планын РСФСР-ниң үлетпүрү 105 хуу күүсеткен. 1958 чылдың бирги чартыынга деңнээрге нииити продукцияны бүдүрүп үндүрери 12 хуу көвүдээн. Күрүне үлетпүрүнүң аңгы-аңгы адырларының талазы-биле нииити продукциязының өзүлдези 1958 чылдың бирги чартыынга деңнээрге мындыг болган: кара болгаш өңнүг металлургияның талазы-биле—9 хуу, оттулар чүүл болгаш энергетика үлетпүрүнүү — 10 хуу, машина тудуу болгаш металл ажылдап кылырының—15 хуу, химия болгаш резина үлетпүрүнүү—10 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрүнүү—26 хуу, ыяш, саазын болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүрнүү—9 хуу, чиик үлетпүрнүү—7 хуу, аъш-чем үлетпүрүнүү—14 хуу.

Аар үлетпүр продукциязының болгаш калбак хереглел бараанының хөй янзы эң чугула хевирлериниң бүдүрүп үндүрериниң чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

1958 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 1959 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң үлетпүрүнге күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 8 хуу өскен.

Продукцияның бот-үнезин чиигедириниң 1958 чылдың бирги чартыынга доктааттынган планы ажыр күүсеттинген. 800 муң ажыг чогаадыкчылар болгаш рационализаторлар 1 миллион чогаадыгларны болгаш чаартыкчы саналдарны киирген. Чүгле ажыглалга киирип нептереткен саналдарны бир чылга кылдыр санаарга 3 миллиард ажыг рубль камнап алдынган.

Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартыында чеди чыл планының онаалгаларын болгаш чер база мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрер талазы-биле хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге идепкейлиг киржип турарлар. Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылганы эрткен чылдан эрте доозуп, чазын чажар культураның тарылга планын ажыр күүсеткен.

Колхозтарда болгаш совхозтарда продуктулуг малдың баш саны көвүдээн деп Төп Статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалап турар. 1958 чылдың бирги чартыынга деңнээрге эът бүдүрери 38 хуу өскен. Эът, сүт, чуургалар болгаш дүк садып алырының планы ажыр күүсеттинген. Мурнунда МТС-терге турган техниканы колхозтарга садары коллуунда доозулган.

Транспортту хөгжүдериниң, улус ажыл-агыйынга капитал салыышкынын көвүдедириниң талазы-биле улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдынган.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның нииити саны эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 1959 чылдың бирги чартыының үезинде 1 миллион 150 муң кижиге көвүдээн.

СЭКП-ниң XXI съездизиниң көргенин ёзугаар чоннуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин улам ыңай бедидериниң талазы-биле улуг хемчеглерни 1959 чылдың бирги чартыында боттандырган. Үлетпүрнүң чамдык адырларында ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны алды-чеди шактарлыг ажыл хүнүнге шилчидери үргүлчүлеп турар. Ол шилчидилгени ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин кызырбайн чорудуп турар. Эрткен чартык чылда Россия Федерациязының чурттакчы чону күрүнеден пенсиялар, пособиелер, телевирлер болгаш чиигелделер кылдыр ниитизи-биле 72 миллиард түңнүг рубльди азы 1958 чылдың бирги чартыынга бодаарга 9 хуу хөйнү алган.

Чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуглары улам ыңай хөгжээн. 1959 чылдың бирги чартыында ниитизи-биле 9,3 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлдери туттунган болгаш ажыглалга киирген, ол болза эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга 1 миллион дөрбелчин метр хөй болуп турар. Күрүне болгаш кооператив садыгының, ол ышкаш социалистиг культураның болгаш кадык камгалалының хөгжүлдезиниң талазы-биле улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдынган.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары Ссвет Эвилелиниң бүгү улустары-биле бир демей эрткен чартык чылда улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларын хөгжүдер талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган болгаш чеди чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чедиишкинниг демиселжип турарын 1959 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының күүселдезиниң түңнели херечилеп турар.

(СЭТА).

СЭКП обкомунуң бюрозунда

Областың Бии-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарының колхозтарында техниканы ажыглап турарының дугайында

Машина-трактор станцияларын СТС-тер кылдыр эде организастааның түңнелинде Бии-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның колхозтары техниканы ховуларга ажыглаарын элээн экижиткенин СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн. Бир машинага бүдүрер ажыл өскен, көдээ ажыл-агый ажылдарының хуусаалары кызырылган болгаш шынары бедээн. Чижээ, Бии-Хем районнуң колхозтарынга 1957 чыл-биле деңнээрге 1958 чылда бир тракторга бүдүрер ажыл 10 хуу көвүдээн, а ол-ла районнуң «Искра» колхозунга ол 746 гектар чымчак чер болган. Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агый артельдеринге бо чылдың часкы үезинде бир тракторга өөлчегде бүдүрер ажыл 3,8 гектар чымчак чер болган. Тракторлар болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинге херенгилер чарыгдалы элээн кудулаан. Ооң түңнелинде Бии-Хем районнуң колхозтары 1957 чылга бодаарга 1958 чылда 189 муң эвээш рубльди чарыгдаан.

Ооң-биле кады Бии-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның колхозтарында машина-трактор парыгының ажыглалында болгаш кадагалалында улуг четпестер бар. Дыка хөй колхозтарда техниктиг ажаалда чоруттунмайн, септелгениң болгаш профилактиктиг ажаалдаларның графиги чок болуп, машиналарны механизаторларга акт ёзугаар быжыглавайн турар. Ол чорук машиналарны харыысалга чок ажыглаар, оларны анаа тургузар, машиналарның кезектерин электен эледир чорукка чедирип турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда техниканы хову саналдыр октагылапкан, оларны үзеп чагбайн турар болгаш дыка хөй машиналар тоймаглаттынып, ажыглалдан шуут үнген болуп турар.

Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунда көдээ ажыл-агыйның резина дугуйлуг машиналарының дугуйларының адаанга дежек салбайн тургускулап каан, ынчангаш резина дугуйлар электен үрелип турар, ол-ла районнуң Ленин аттыг колхозунда «С-6» деп комбайнның суун ажаап алыышкын соонда төкпейн октапкан, ооң уржуу-биле хөделдирикчи блок доңгаш, ажыглалдан үнген. «Хадың» колхозта «ККП-2» деп комбайнның башкы дугуйларын ужулгаш, автомашинага суп ажыглаан, а «СЭКП-ниң XX съездизи» колхозта дөрбелчин-уланчак сеялканы тоймаглап каапканындан ол часкы тарылгага ажыглаттынмаан. Хөй-хөй колхозтарда техника ажык чадагай черде кадагалаттынып, таларып, үрелип турар.

Улуг четпес чүве болза, машиналарның капитал септелгезин колхозтар боттары кылып, анаа хереглээр эргежок чугула дериг-херекселдер чок болуп, а СТС-терниң мастерскаялары ажыл-биле чедир онаалттынмайн турары болур. Чижээ, Бии-Хем СТС 1958 чылдың IV кварталында септелге планын чүгле 65 хуу күүседип, 16,3 муң рубль түңнүг каражалыг болган, а чагыгларны коллуунда райпо, райүлетпүр комбинады күүседип турар. Ындыг байдал Чадаана СТС-те база көстүп турар.

Нефть ажыл-агыйы СТС-терде багай организастаттынган. Бар турар нефть кудар саваларны негеттинип турар дүрүмнерни сагывайн тургускулаан. Машиналар кывар чүүл кудуушкунун бөдүрээлер дамчыштыр чорудуп турар, ол чорук нефтепродуктуларның улуг чидириинге чедирип турар. Техниканың айыыл чок чоруунуң талазы-биле ажыл чоруттунмайн турар. Техниканың ажыглаашкынының талазы-биле бухгалтер учёду болгаш анаа чарыгдалдарның анализи чок.

Мергежилдиг инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш механизатор кадрлар-биле четче хандыртынмаан колхозтарның машина-трактор парыгының кадагалалы болгаш ажыглалы дээш техниктиг хайгааралды СТС-тер деңдии багай боттандырып турар. Чаа механизатор кадрларның белеткелин СТС-терде четпес чорудуп турар.

Тракторларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын ажыглаар, кадагалаар болгаш септээр талазы-биле ындыг янзылыг четпестер Барыын-Хемчик, Өвүр, Чаа-Хөл, Сүт-Хөл болгаш өске-даа районнарда бар. Бо бүгү четпестер болза, техниканы улам камныг ажыглаар, ону көдээ ажыл-агый ажылдарынга белеткээр болгаш ооң кадагалалын шын организастаар талазы-биле партия райкомнары, райкүүскомнар, көдээ ажыл-агыйның область эргелели колхозтарга чогуур дуза көргүспейн турарының ужурунда болдунуп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң **доктаатканы болза:**

1. Машина-трактор парыгының ажыглалында болгаш кадагалалында четпестерни узуткаарынче соңгаарлаттынмас хемчеглерни алырын, тракторларны болгаш өске-даа машиналарны бригада, механизатор бүрүзүнге быжыглаарын, техниктиг ажаалгаларны өй-шаанда чорударын, ажыл-агый, бригада болгаш механизатор бүрүзү планныг онаалдаларны күүседирин болгаш ажыр күүседирин чедип алыр төлээде техникага камныг болур болгаш ону бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар чорукту хандырарын, кывар, чаар материалдар ажыглалынга чогуур корум-чурумну тургузарын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, районнарның көдээ ажыл-агый инспекцияларынга, көдээ ажыл-агыйның область эргелелинге дааскан.

2. Автотрактор парыгының ажылының учётунуң айтырыгларының талазы-биле колхоз ажылдакчыларының, а техниканың айыыл чок чоруунуң, күш-ажыл камгалалының болгаш өртке удур хемчеглер айтырыгларының талазы-биле колхозтарның инженер-техниктиг ажылдакчыларының семинарларын неделя хуусаа иштинде эртирерин; курстарга болгаш бүдүрүлгеден чартыктырбайн механизатор кадрларның техниктиг билиин бедидер талазы-биле ажылды күштелдирерин болгаш оларның ортузунга полит-кижизидилгелиг ажылды экижидерин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, СТС-тер директорларынга дааскан.

3. Колхозтарның машина-трактор парыгының септелге графиктерин болгаш оларның СТС-тер-биле керээлерин ёзугаар тракторларның, комбайннарның, автомобильдерниң хөделдирикчилериниң капитал септелгелерин чүгле СТС-терниң мастерскаяларынга чорударын; техниканың үрелгениниң, ону тоймаглаазының болгаш техниканы кадагалаар дүрүмнерни хажыдып үрээниниң талазы-биле буруулуг кижилерге шыңгыы материалдыг болгаш өске-даа харыысалганы хүлээдирин көдээ ажыл-агыйның область эргелелинге (эш Цевменко), СЭКП райкомнарынга болгаш райкүүскомнарга, СТС-тер директорларынга, колхозтар даргаларынга дааскан.

4. Техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажыглалы болгаш шын кадагалалы дээш механизатор кадрлар ортузунга дээштиг социалистиг чарышты калбартырын, рационализаторларның болгаш чогаадыкчыларның ажылын экижидерин база оларның инициативазын деткиирин болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларының дуржулгазын бүгү хемчег-биле калбартырын СЭКП райкомнарынга, партия эге организацияларынга дааскан.

Совет партия-чазак төлээлериниң Польшада чоруп турары

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша-совет чугаалажыышкыннар Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бажыңынга июль 14-те эгелээн.

Чугаалажыышкыннарга совет таладан СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев болгаш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының баш чазааның чалаанын ёзугаар Варшавада чеде берген, ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниң кежигүннери киришкен.

Чугаалажыышкыннарга польша таладан ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич, ПУР-нуң партия болгаш күрүне талазы-биле удуртур ажылдакчылары киришкен.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка баштаткан совет партия-чазак төлээлери июль 15-те тускай поезд-биле Силезияга чеде берген. ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка болгаш чуртка аян-чорукка совет аалчыларны үдээр өске-даа польша удуртукчулар төлээлер-биле кады ында чеде берген.

Катовицада вокзал шөлүнге байырлыг ужуражыышкын болган. Төп Комитеттиң Политбюрозунуң кежигүнү, ПКАП-тың Катовица воеводство комитединиң бирги секретары Э. Герек төлээлерге байыр чедирген. Совет Эвилелиниң төлээлериниң Польшада келгени — кожа ийи улустарның бузулбас акы-дуңма ёзузунуң болгаш найыралының херечизи деп, ол онзалап демдеглээн.

Силезияның Катовицада вокзал шөлүнге чыылган ажылчы чоннары улусчу Польшаның эң улуг индустриалдыг төвүнге Н. С. Хрущевтуң келгенинге өөрүшкүзүн илергейлээннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, Украинаның КП-зының Днепропетровск обкомунуң бирги секретары А. Н. Гаевой харыы сөс чугаалааш, Силезияның ажылчы чоннарынга Совет Эвилелиниң улустарындан байыр дамчыткан.

Ооң соонда аалчылар Силезия бассейнин көргеннер.

ВЦСПС-тиң II Пленуму

Июльдуң 16-да Эвилелдер Бажыңының Колонналарлыг залынга ВЦСПС-тиң ийиги пленуму ажыттынган. Профессионалдар эвилелдериниң удуртукчу ажылдакчылары, профэвилел активчилери, бүдүрүлгелерниң чаартыкчылары, улус ажыл-агый чөвүлелдериниң болгаш бүдүрүлгелерниң төлээлекчилери, профэвилелдериниң культура-чырыдыышкын албан черлериниң болгаш чогаадыкчы организацияларның ажылдакчылары ооң ажылында киржип турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң түңнелдериниң болгаш чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш, улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга техниктиг депшилге дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидери, продукцияның шынарын экижидери болгаш бот-үнезин чиигедири дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында; профэвилелдериниң кижизидилгелиг болгаш культура-чырыдыышкын ажылдарын улам ыңай экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгларны чугаалажып көөрү-биле пленумда киирген.

Бирги айтырыг талазы-биле илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин кылган. Чеди чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседири дээш демисел амгы үеде заводтарда, фабрикаларда, тудугларда, транспортта болгаш совхозтарда калбарган дээрзин ол демдеглээн. Техниктиг депшилге дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң немелде курлавырларын тывары, продукцияның шынарын улам экижидери болгаш ооң бот-үнезин чиигедири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын организастаар дугайында профэвилелдериниң тодаргай сорулгаларын бодунуң илеткелиниң кол безээнге ол чугаалаан. Сорулга чүл дээрге, завод, фабрика, тудуг бүрүзүнүң коллективтерин, бүгү-ле ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ол чарышче хаара тыртары болур деп илеткелчи чугаалаан.

Илеткел талазы-биле санал бээри эгелээн.

(СЭТА).

Делегейниң Ленинчи шаңналын Отто Бухвицке тывысканы

БЕРЛИН. (СЭТА). Улустарның аразынга тайбың болгаш найырал дээш шылгараңгай демиселчи, немец ажылчын шимчээшкининиң хоочун киржикчизи Отто Бухвицке «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» Делегейниң Ленинчи шаңналын тыпсырынга холбаштырган байырлалдыг хурал июльдуң 16-да Берлинге болган. Делегейниң Ленинчи шаңналын Отто Бухвицке тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселге шылгараңгай ачы-хавыязы дээш тывыскан.

Байырлалдыг хуралды доңчу эге чугаа-биле тайбың дээш немец чөвүлелдиң оралакчы даргазы профессор Г. Барвих ажыткаш, Делегейниң Ленинчи шаңнал комитединиң даргазы академик Д. В. Скобельцынга сөс берген.

Делегейниң Ленинчи шаңналдар талазы-биле комитединиң Отто Бухвицке шаңналды тыпсыр дугайында доктаалын ол номчуп дыңнаткан.

Отто Бухвицке бо шаңналды тыпсыр дугайында дыңнадыгны бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен улуг сеткил ханыышкыны-биле уткаан, ынчаарга ооң кайгамчыктыг ажыл-чорудулгазы болза немец болгаш бүгү делегей ажылчын шимчээшкининиң хөгжүлдези-биле, тайбың болгаш социалдыг депшилге дээш улустарның демисели-биле сырый харылзаалыг турган дээрзиниң дугайын немец дыл кырынга чугаалаан болунуң чугаазынга академик Скобельцын чугаалаан.

Делегейниң Ленинчи шаңналының лауреаты Отто Бухвиц чайынналчак, сеткил көдүрлүүшкүннүг чугааны чугаалааш, чылыг күзелдер болгаш байыр чедириишкиннери дээш чүректиң ханызындан өөрүп четиргенин илереткен. Делегейниң Ленинчи шаңналы дээрге тайбың дээш демиселчилерге эң-не бедик шаңнал болур деп ол медеглээн.

Ол шаңналды меңээ тывысканы дээрге, ооң-биле кады Демократтыг Германияның национал фронтузунуң хүрээлелинде каттышкан болгаш улустарның аразынга тайбың база найырал дээш демисежип турар Герман Демократтыг Республиканың ажылчын аңгызының, миллион-миллион кижилериниң ол талазы-биле алдар-хавыязын база хүлээп бергени ол болур-дур дээрзин Отто Бухвиц демдеглээн.

Кезээде, бодумнуң амыдыралымның төнчүзүнге чедир Совет Эвилелиниң улустарының талазынга туржур мен дээрзиниң дугайын Отто Бухвиц чугаалаарга, немец ажылчын шимчээшкининиң ол хоочун киржикчизинге чыылганнар изии-биле адыш часкап турганнар.

Улустарның аразынга тайбың дээш, бот-боттарын билчири болгаш найыралы дээш моон соңгаар-даа ажылдаар болгаш демисежир мен дээрзин түңнелинде О. Бухвиц бүзүреткен.

Москва. ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгези. Тырыкы кинопанораманың бажыңы.

Фото **Н. Кулешовтуу.** СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЮНЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР ДЭЭШ

Чаа бедиткен хүлээлгелерни алганнар

Үлетпүрнүң амгы үеде үндезин айтырыгларын чугаалажып шиитпирлээн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң июнь Пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннары чаа, бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң төөгүлүг чеди чыл планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын илередип тывар дугайында Свердлов, Владимир болгаш өске-даа областарның бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарының инициативазын бистиң заводтуң ажылчыннары изии-биле деткивишаан, чеди чыл планын хуусаа бетинде—алды чылдың дургузунда күүседирин, а сапык кылыр цехтиң ажылчыннары беш чылда, хөм болбаазырадыр цехтиң—беш чыл алды айларның иштинде боттандырарын хүлээнгеннер.

Шак ындыг бедиткен чаа социалистиг хүлээлгени чүгле цехтер, бүгү коллектив ниитизи-биле ап турар эвес, харын тус-тус ажылчыннар база алгылаан. Чижээ, сапык даараарының талазы-биле мастерлер эштер Пришпицин, Гаврюченко олар чеди чылдың онаалдаларын 4 чыл 6 айларның дургузунда, килис идик кылыр ажылчыннар эштер Браим, Мартыч, Притенский олар—чеди чыл планын 5 чылда күүседирин хүлээнип алган шудургу ажылдап турар.

Бүгү коллективтиң болгаш тус-тус цехтерниң, ажылчыннарның алган социалистиг хүлээлгелери херек кырында боттанган турарын хандырар дээш заводтуң дирекциязы, партия болгаш профэвилел организациялары тодаргай хемчегелерни чогаадып кылган, оларны ажылчыннар боттарының хуралынга чугаалашкан. Чеди чыл планын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседир төлээде, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидери, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер төлээде, бүдүрүлге чорудулгаларын калбаа-биле механизастаары, эргижирээн дериишкиннерни чаартыры, эде кылыры эргежок чугула. Сапык кылыр цехти амгы үеде чаартып турар, ону келир чылдың майга чедир бүрүн механизастаар сорулганы салган бис. Оон аңгыда бистиң завод бо чылын кидис идик кылыр барабанныг дериишкинни, химия лабораториязын, чаа вентиляция херекселин алыр. Бо бүгү чүүлдер болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидер, продукция бүдүрерин көвүдедир, оон шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир арганы биске бээр. Ам хамык ужур чүдел дизе, иштики курлавырларны, бар техниканы бүрүн ажыглаарында, ажылчыннарның күш-ажылын улам дээре организастаарында.

Амгы үеде бистиң заводтуң цехтеринде дериишкиннерниң чаартылгазы чоруп турар. Чаартылга ажылдарын бүдүрүлге чорудулгазынга моондак болбас кылдыр организастап турар бис. Ажылчыннарның алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин он хонгаш-ла түңнээш, эки чүүлдерни нептередир, четпестерни илередир, чайладыр сорулганы салган бис. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң коллектив бүгү күжүн харам чокка ажылдаар.

Ф. СКРЫЛЬ,
алгы заводунуң директору.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ ҮНҮ

САМАГАЛДАЙ. **(Телефон-биле).** Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң малчыннары Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның Пленумунуң Кыйгырыын таныжкаш, ону күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле харыылаарын шиитпирлээннер.

Ол Кыйгырыгны таныжкан хуралга сүт-бараан фермазының эргелекчизи эш Алдын-Херелдиң чугаалааны болза:

— Бо Кыйгырыг тодаргай сорулгаларны күүседиринче бистерни сорук кирип турар-дыр. Ам хамык ужур ажылды шын организастаарында болгаш социалистиг хүлээлгелерни амыдыралга шуут боттандырарында болуп турар-дыр. Бистиң фермавыс сүт бүдүрериниң чыл планын хуусаа бетинде күүседир, а күрүнеге сүт садарының чыл планын сентябрь 1-ге чедир ажыр күүседир, инек бүрүзүнден 1000 кг сүттү саар деп шиитпирлээн. Херек кырында ажыл багай эвес чоруп турар.

Ол-ла хуралга ферма ажылдакчызы Ланаа, хойжу Догаачы олар патриотчу саналдарны бергилээн. Оларның болгаш өске-даа эштерниң саналдарын ёзугаар августуң 15-ке чедир малчын бүрүзү 12 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээрин ферма ажылдакчыларының ниити хуралы чаңгыс үн-биле шиитпирлээн.

Колхозтуң Шуурмакта ажылдап турар сигенчилери чаъс аязып турган үелер аразында 9 улуг сарааттарны тургускан. Ында колдуунда-ла аныяктар ажылдап турар.

«Чолураа» кодээ ажыл-агый артелиниң сигенчилери 220 гектар черниң сигенин кестирген. Олар кезилде биле белдүрүлгениң аразын узамдыктырбайн турарлар. Ам 186 гектар черниң сигенин белдүрген болгаш 510 центнер сигенни сараттаан. Дус-Хөл ховузунда эш Чикейниң удурткан бригадазы эки ажылдап турар. Ол бригада 146 гектар черниң сигенин кестирген болгаш 352 центнер сигенни сараттаан.

Ынчалза-даа Ленин аттыг, «Ак-Эрик» колхозтарда мал чемнериниң белеткелиниң темпизи оожум чоруп турар.

Төрээн партиявыстың үнүн дыңнап тур бис

«Совет Эвилелиниң эр, херээжен ажылчыннарынга, эр, херээжен колхозчуларынга, бүгү ажылчы чоннарынга» СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң Кыйгырыын Кызылдың септелге-механика заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының митингизинге бедик көдүрлүүшкүннүг таныжкаш, Кыйгырыгны бүрүн деткээннер. Митингиге чүве чугаалаан кижи бүрүзү Кыйгырыгда айыткан сорулгаларны бүрүн күүседир дээш улам шудургу ажылдаарынче олурушканнарны кыйгырып турган.

Заводтуң шуткулга мастери эш Прачунов бир дугаарында санал берген. Ооң чугаалааны болза:

— Төрээн партиявыстың үнүн дыңнап тур бис. Бистиң калбак делгем Төрээн чуртувуска коммунистиг тургузуушкунну калбартырының үезинде күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерже совет кижилерни Пленумнуң Кыйгырыы улам сорук кирген. Партияның Кыйгырыынга харыы кылдыр ээлчег бүрүзүнде бүдүн чартыктан эвээш эвес норманы күүседиримни хүлээндим. Төөгүлүг чеди чылдың баштайгы чылының бүдүрүлге планын хуусаа бетинде сан болгаш шынар талазы-биле ажыр күүседир дээш эрестиг ажылдаарынче митингиниң бүгү киржикчилерин кыйгырып тур мен.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бедик адын чедип алыр дээш шимчээшкинде киржип турар ажылчын эш Кубрак бедиткен хүлээлгени бодунга алган:

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң июнь Пленумунуң Кыйгырыын чүрээмниң ханызындан деткип, хүлээп алдым. Кыйгырыгда айыткан сорулгаларны күүседир дээш бүгү күжүмнү харам чокка бээр мен. Ынчангаш, ийи кижиниң орнунга ажылдаарын хүлээндим.

Индирде цех начальниги эш Самойленко Ооң чугаалааны:

— Кыйгырыгда чалбыыштыг сөстерни, тодаргай сорулгаларны эш-өөрлер-биле бир дөмей улуг кичээнгейлиг болгаш сонуургалдыг дыңнадым. Төрээн партиявыстың үнү мени күш-ажылчы чедиишкиннерже улам сорук кирди. Бүдүрүлгени улам сайзырангайжытпышаан, элээн каш станоктарны бо чылын чаартыр сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Чаа корпустуң тудуунуң доостурун манавайн, ооң баазазынга продукцияны ам бүдүрүп эгелээрин саналдадым. Бир эвес бо сорулганы боттандырар болзувусса, продукция бүдүрерин көвүдедир арганы биске бээр ийик.

1959 чылдың бүдүрүлге планын декабрь 5-те күүседир дээн хүлээлгезин солааш, чыл планын ноябрь 7-ге чедир бүрүн күүседирин, Октябрь революциязының 42 чыл оюнга күш-ажылчы белектиг ужуражырын заводтуң ажылчыннары бир үн-биле шиитпирлээннер.

Кыйгырыгга харыы кылдыр

ДӨҢ-ТЕРЕЗИН. Барыын-Хемчик районнуң «Совет Тываның беш чылы» кодээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ооң бүгү совет улуска Кыйгырыын изии-биле деткип, чеди чыл планының онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге боттарының салыышкыннарын киирерин шиитпирлээннер.

Төп Комитеттиң Пленумунуң Кыйгырыын таныжкан митингиге 217 кижи киришкен. Оон ынай бригадалар болгаш бөлүктер аайыбиле 6 кезек черге хуралдар болгулаан. Колхозчулар ол Кыйгырыгны бөгүнгү ажыл-чорудулганың дайынчы программазы кылдыр улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап, ону херек кырында күш-ажылчы чедиишкиннер-биле харыылаарын хүлээнип тургулаан.

Колхозчу тараажылар бүгү тараа культураларының бирги суггарылгазын доосбаш, ам ийиги суггарылганы чорудуп турар. Олар бо чылын гектар санындан 17 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрүп алырын хүлээнген, амгы үеде тарааның үнүп турары эки.

— Бистер чурттаганың 20 саман, 10 ыяш бажыңнарын тударын ноябрь 1-де доозар бис. Оон ынай кладовкалары болгаш крышалары чок бажыңнарны чедир кылыр бис —деп, тудуг бригадири эш Часыдак тудугжуларның мурнундан хүлээнген.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелди октябрь 25-ке чедир доозарын малчыннар хүлээнип турар. Мал ажылының бедик продуктулуу дээш демисел улам күштелген. Саанчылар Сендажы, Төкээлей, Дүмей олар боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден 1500 кг сүттү саар дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Колхоз мал продуктуларын болгаш тарааны күрүнеге дужаарының чыл планын сентябрь 1-ге чедир бүрүн күүседирин шиитпирлээн.

Картофельдиң база кукурузаның бедик дүжүдү дээш социалистиг хүлээлгезин ында ажылдап турар колхозчулар чедиишкинниг күүседип шыдаарын бүзүредип турар.

Тыва областың 15 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чарыш колхоз бүдүрүлгезиниң адырларында калбарган.

Колхозчу малчыннарда

ЧАЙЛАГЛАРДА МАЛЧЫННАР

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» кодээ ажыл-агый артелиниң 7 кодан бода малы, 21 кодан шээр малы эки оът-сигенниг, сериин чайлаглар болур Час-Адырның, Берт-Ойнуң, Ажыктың, Кызыл-Эриктиң, Беш-Чалыгның эгээртинмес одарларында чайлаглап турар.

Эът угланыышкынныг 3 кодан бода малдың кадарчыларынга үргүлчү одар солуп көжеринге эптиг, чиик, эки шынарлыг майгыннарны берген. Чаа-Барлык унунда 60 баш хаваннарны, 300 ажыг дагааларны күрүнеге дужаар дээш тускай семиртилгеде тургускан. Чайлагларда малдар эки семирип турар.

Артельдиң партия организациязы малчыннар ортузунда 7 агитаторларны быжыглаан. Олар лекция, беседаларны болгаш солун номчулгаларын доктаамал чорудуп, ылангыя СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын чоннга таныштырып турар.

О. ӨКТЕК-ООЛ.

◆

ИВИ КАДАРЧЫЛАРЫНДА

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң иви фермазы Азас суурдан 200 км ырак черде. Ында 17 өрегелиг 33 малчыннар урууглары-биле кады 70 ажыг кижи чуртталп турар.

Кадарчылар иви малдың баш санын өстүрер дээш боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин багай эвес күүседип, төрүүр 770 мындыдан 754 анайны бо чылын камгалап алганнар. Оларның иштинден эштер Сааскан-Маткар, Серендол-Серендолгар, Б. Дамдын, Б. Балбыр олар төрээн бүгү мындыларының чаш төлүн бүрүн өстүрүп турар.

Ындыг болза-даа ол ферманың эргелекчизи эш Кенден, ында партия, комсомол бөлүктериниң секретарьлары эштер А. Дамдын, Б. Иван олар кадарчыларның хуралсуглаазын кончуг хаая чыылдырып, оларның негелдезин өскербейн турган. Бо чылдың эгезинден бээр малчыннар чүгле чаңгыс удаа хуралга чыылган. Оларның ортузунда лекция, беседалар чоруттунмайн турар.

Кадарчыларның часка кедер идик-хеви чедишпейн турда-ла эш Кенден бо айтырыг талазы-биле негелдени колхоз баштаар черинге тургуспайн келген.

Б. ЧИГЖИТ.

◆

АЖЫГЛАЛГА ДҮРГЕН КИИРЕР

Барыын талакы районнарга уругларның кадыкшылгазының 160 кижи өөренир школазының тудуун кылып турар. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» кодээ ажыл-агый артелиниң тудугжулары 16 кижи июнь эгезинден эгелеп, бо хүннерге чедир хана кертиин доозуп, бо чылын кол кылыгларын доозар дээш, ажылдап турарлар. Ында бызаңчылар: Шөрдей-оол, Маадыр-оол, С. Сарыг-оол олар эки ажылдап турарлар.

Ооң-биле чергелештир ук школаның өске кандыг-даа тудуглары көңгүс эгелевээн болгаш бо школаны дүрген ажыглалга киирер дээш, областың улус өөредилге килдизи сагыш салбайн турар. Кадыкшылга школазын чоокку чылдарда ажыглалга киирер дээш тодаргай хемчегелерни алыры чугула.

М. САЛЧАК.

Чаа химия бүдүрүлгези

Белгород область. Бедик үстүг кислотаның болгаш бедик үстүг спирттиң Шебекинскиде комбинадында нефть парафиннерин кислород-биле шуут холуштурарының аргазы-биле бедик үстүг техниктиг спирт бүдүрериниң талазы-биле делегейде баштайгы завод ажыглалга кирген.

Моон мурнунда делегейге билдинмес турган ол арганы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының нефть-химия синтезиниң институдунга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү А. Н. Башкировтуң удуртулгазы-биле ажылдап кылган.

Нефтиниң артынчы продуктузу—парафинден тып кылыр бедик үстүг техниктиг спирттерни химия үлетпүрүнде калбаа-биле хереглеп турар болу берген. Чүл дээрге, оортан чуп аштаар бүдүмелдерни болгаш химиктиг волокноларны таарыштырып кылыр бүдүмелдерни бүдүрүп турар. А оларны чамдык рудаларны байлакшыдарынга база пластмасстың шынарын бедидеринге ажыглап турар.

Химиктиг арга-биле алдынган ол бедик үстүг спирт бедик шынарлыы-биле ылгалып турар. Синтетиктиг бедик үстүг бир тонна спирт чемге хереглээр 2—3 тонна үстү солуур.

Чурукта: арыг спиртти ылгап үндүрүп турар салбыр.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Мурнакчы садыгжы

Тожу районнуң «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелинде магазин эргелекчизи эш Хертек Базыр ам үш чылдарның дургузунда садыглап келген. Хереглекчилерге ээлдек, оларның чагыгларынга, негелделеринге дыңнангыр садыгжы бараан саарылгазының планын ай бүрүзүнде ажыр күүседип турар. Бо чылдың баштайгы чартыында бараан саарылгазының планын ол 125 хуу күүсеткен.

Садып алыкчыларның хереглелдезин эш Хертек үргүлчү сонуурган, оларның күзээн бараанннарын чогуур үезинде райподан чагыдып экkеп турар. Бо чылдың бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде күүседир дээш мурнакчы садыгжы шудургу ажылдап турар.

Ч. СЕРЕН.

Тууйбу бүдүрүлгези

Бай-Тайга районда «Малчын» колхозтуң баштаар чери тудугга тууйбунуң чугулазын барымдаалааш, тууйбу бүдүрүлгезин организастаан. Ында колхозчулар бо чылын 50 муң кезек тууйбуларны бүдүрер планныг турган, ам херек кырында 40 муң кезекти белеткээн. Тууйбу кылыр звенонуң кежигүннери пландан ажыр тууйбуларны бүдүрерин хүлээнип турар.

Д. ОЧУР.

САРЫГ ШАЖЫННЫҢ САЛДАР ХАМААРЫЛГАЗЫ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

СЭКП-ниң XXI съездизи ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидер, кижилерниң медерелинде капитализмниң артыышкыннарын ажып эртер сорулганы партия, совет, хөй-нийти организацияларның мурнунга улам-на шыңгыы тургускан.

Шажынның хуурмак сургаалы, чүдүлге болгаш сүзүглелдиг бодалдар капитализмниң болгаш феодализмниң читпейн турар артыышкыннарының бирээзи болуру билдингир. Ынчангаш оларны ажып тиилээр, ажылчы чоннарны эртем-материалистиг үзел-бодалга кижизидер ажылды массаның ортузунга чорудары бүгү агитация ажылының чарылбас кезээ болуп турар.

Бистиң Коммунистиг партиявыс бодунуң өртемчей көөр үзелинге марксизм-ленинизмни болгаш ооң теоретиктиг үндезинин —өртемчейни материалистиг ёзу-биле көөр өөредигни барымдаалап турар. Улуг Ленинниң өөреткени-биле алырга, шажын дээрге кижиниң даштыкы бойдуска-даа, аңгының дарлалынга-даа бүдүүлүк байдал-биле чыыпшыр бастырган чоруун төрүттүнгүрүп турар шын эвес, хуурмак суртаал болур. Өртемчейни эртем-материалистиг ёзу-биле көөр үзелге ол канчап-даа чүүлдешпес.

Эртем-бойдустуң болгаш кижиниң амыдыралының шынныг дүрүмнерин улам-на ханызы-биле билип алырынга, бойдустуң күштерин бодунга ажыктыг кылдыр тургузарынга кижини дузалап турар. А шажын — бойдустуң күштериниң мурнунга кижини идепкей чок болдуруп, кижиниң чогаадыкчы, эгелекчи чоруун чыпшыр базып, ооң медерелин караңгыладып турар чүве болганда шажын чүдүлгеге удур эртем-атеистиг пропаганданы күштелдирери чугула.

Революция мурнундагы феодалдыг Тыва экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлде талазы-биле онза хожудаан турда, аңаа хамаарылгазы болгаш сөөлзүредир сарыг шажын дыка нептерээн. Шажын болза Тыва чуртун чүс-чүс чылдарда кулданып келген даштыкы эжелекчилерниң болгаш феодалдарның арат чонну дарлаарының кол чепсээ болуп турган.

Хамнар-биле чергелештир, XVIII чүс чылдың төнчүзүнде Тывага буда шажынның бир хевири сарыг шажын нептереп эгелээн. Өске-даа шажыннар-биле бир дөмей — ол болза бүгү-ле чүвени «бурган» бүдүрген, кижиниң амыдыралын ол башкарар, аңаа чүдүүр кижи бо назынында эки чурттаар, «соңгу» назынында ооң «сүнезини бурган-дываажаң оранынга баар», а бир эвес хилинчек үүлгеткен, бак чүүл кылган кижи болза, ооң «сүнезини эрлик оранында тамыга дүжер чүве» деп, улусту мегелеп турар.

Бо шажынны Тывага манчжур эжелекчилер болгаш моол феодалдар нептередип кирген, оларның эрге-ажыктарын ол бүрүн камгалап турган. Чүге дизе «кижи дириг чораш, чүгле буян үүлгедип, бодунуң дужун харап чорууга, өлген соонда ооң «сүнезини бурган оранын тывар» деп суртаалдың алыс утказы — ажылчы чоннарны эжелекчилерниң, феодалдарның кара-туразында аажылалдарынга удурланыышпазын дээн, дарлакчы-мөлчүкчүлерге ажыктыг идея турган. Тывага эң-не баштайгы хүрээ амгы Самагалдайга 1770 чылда тургустунган. Ол үеден эгелээш аңгы-аңгы кожууннарга, сумуларга феодалдарның тургускулаан хүрээлери — «феодализмниң идегелдиг челеңгиижи, каржы-дерзии чоруктарның төвү болгаш культура чок чоруктарның нептередикчизи болуп турган» деп, Тыва төөгүзүнүң шинчээчизи Х. Сейфулин шын демдеглээн (Х. М. Сейфулин «Тываның төөгүзү», арын 127).

Тывага хүрээлер арат чоннуң хөреңгизи-биле, оларның күжү-биле туттунгулап турган. Сарыг шажынның мөге суртаалы-биле арат чоннуң бажын төөредип, даштыкы эжелекчилерниң болгаш феодалдарның чагырыгазын быжыглаары-биле оларны чыгап турган хүрээ ламалары база-ла чоннуң күсели-биле амыдырап чораннар.

Ламалар шажынның хуурмак суртаалы-биле калбак арат массаны чүгле мегелеп турганнар эвес, а харын ооң-биле кады чуртка эмчилерниң хүлээлгезин база ээлеп алган турган. Ооң түңнелинде XX чүс чылга чедир-ле Тывага чаңгыс-даа эмнелге чери тургустунмаан. Хамнар аараан кижилерни дүкпүрүп, «хамнаарының» аргазы-биле экиртир бис дижип чораан болза, а чамдык ламалар оът-сиген, үнүштер дазылдарындан белеткеп алган «эм» дээр чүүлдерин аараан кижиге ижиртип, база «шо-төлгезин» салып, «судурун» ажып көргеш, силерде «хай-бачыт» таварышкан-дыр, улуг «хүрүм» дүшту, элээн шүүдел үндүрзүнерзе ол арлып болур ышкаштыр, оон башка амы-тынга айыылдыг болурун «бурган» айтып тур деп, мегелеп чораан. Ындыг «хүрүмну» кылгаш, аараан кижиниң мал-хөреңгизин олар аазаан ascы-биле ап, боттарынга шиңгээдип турганнар.

Шак ындыг «эмнелге» аарыгны чүгле экиртип шыдавайн турган эвес, а харын чоннуң кадыынга улуг хораны чедирип турганын фактылар сойгалап илередип турар. Ламалар биле хамнар «эмнелгени» бодунуң байыырынга, чонну уптээринге хереглеп турган деп чүвени моон адаанда чаңгыс чижек көргүзүп турар.

«Тогат деп кижи арагадан чүдеп зарый бээрге, ону бир лама баштай эмнээш (аңаа «хүрүм» кылгаш с. л.), 40 баш хой, өшкүнү, 2—3 баш инекти, бир аътты, бир бени алган»... деп, А. П. Ермолаевтиң революция мурнунда хемчикке бир лама «хүрүмнээнин» бөргүскен демдеглелин төөгү эртеминиң доктору эш Дулов бодунуң номунда айыткан (И. В. Дулов «Тываның социал-экономиктиг төөгүзү—XIX—XX чүс чылдың эгезинде», арын 203, 1956 чылда үндүрген).

Кижи өлгенде база-ла лама чалаар турган. Кижи өлүрге оон «соңгу мөрүзүн кылгаш, сүнезинин бурган оранынче үдээр чүве» деп, ламалар чонну мегелеп турган. Өлү берген кижиниң мунар аъды, оон эдилелдери, мал-маганы дээш дыка хөй хөреңгизин олар «барылгага» ап чораннар. Аарыг-аржыкка таваржып качыгдаан араттар ол үеде шуут ядарап хоозураар турган. «Аарыг көвүдээрге лама байыыр» деп үлегер чугаа чоннуң ортузунга ынчалдыр нептерээн.

Россияның улустарын национал дарлалдан хостаан Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва улуска эрге-шөлээни база тывыскан. Тыва араттар улуг орус улустуң, кызыл партизаннарның акы дунма дузаламчызы-биле даштыкы контрреволюцияны чылча шапкаш, 1921 чылда Тыва Арат Республиканы тургускан. Тыва араттар Совет Эвилелиниң хүн бүрү изиг дузаламчызынга даянгаш, кадыг-дошкун аңгы демиселиниң байдалдарынга бодунуң демократтыг күрүнезин тургузуп эгелээн. Ол демиселдиң үезинде дээди ламалар болгаш хамнар феодалдарның талазынга турганнар.

1929 чылга чедир ТАРН-ның болгаш ТАР-ның чазааның удуртулгазынга феодал-теократ идегеттер шургуп кирип алгаш, чурттуң ажыл-агый, культура талазы-биле хөгжүлдезин өш-биле саададып, феодализмниң ёзу-чурумун катап эгидерин оралдажып турган ужурунда Тывага сарыг шажынның хүрээлери, ламаларның дарлал, мөлчүгдели хевээр арткан турган. 1929 чылдың январьда болган ТАРН ТК-ның II пленуму барыын оппортунизмниң политиказын чылча шаап, барыын үзелдиг идегеттерни ТАРН ТК-ның составындан үндүр сывыргаш, оларның орнунга ажылчы араттарның иштинден үнген революсчу кижилерни соңгуп киирген.

Ол-ла чылдың октябрь—ноябрь айларында болган ТАРН-ның XIII улуг хуралы Тывага антифеодалдыг революцияны түңнелинге чедир боттандырар, Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле чоргаш, чуртту капиталистиг эвес оруктап хөгжүдер дугайында төөгүлүг сорулгаларны салган. ТАРН шажынны канчаар көөр дугайында айтырыгны ол хуралга база чугаалашкан. Революцияның херээнге ажыы-биле болгаш чажыды-биле удурланып, хора чедирип турган дээди ламаларның хоралыг чоруун шуут хоруурунуң-биле чергелештир, «Ламаларны чаңгыс аай көрүп болбас... кудуку ламаларны, ылаңгыя хуурактарны дээди ламаларның салдарындан ылгаары эргежок чугула» деп хуралдың доктаалында айтып турар. Кудуку ламалар бүгү-ле арат массалар-биле бир дөмей ажыктыг күш-ажылче шилчиир арганы ынчаар алганнар.

Ол үеден соңгаар дыка хөй ламалар сарыг шажындан ёзулуг чарлып, хүрээлерни каапкаш, арат чоннуң талазынче массалыы-биле кирип эгелээн. Тывага 1926 чылда 26 хүрээ санаттынып турган болза 1935 чылда 4-ле хүрээ арткан, а 1937 чылда эң сөөлгү хүрээ хагдынган. Чурттка 160 ажыг чылдар дургузунда туруп келген сарыг шажын хүрээлериниң шак ынчаар дүрген хагдынганы арат чоннуң политиктиг медерелиниң өскени-биле, шажын суртаалының хуурмак чоруун оларның ханы утаал билгени-биле тайылбырлаттынар.

Ындыг болза-даа чамдык ламалар хүрээлерниң хагдынганы-биле кады боттарының шажынчы ажыл-чорудулгазын соксатпааннар. Арат чоннуң шажынның хуурмак суртаалы-биле мегелээр, аарыг-аржыкка таварышкан чамдык хожудангай кижилерни бүдүү «эмнээр», янзы-бүрү «хүрүм» болгаш өске-даа чүвелер кылгаш, оларның эт-хөреңгизин мегелеп алыр чоруктарын уламчылап турганнар.

1944 чылдың октябрьда Совет Эвилелиниң составынга Тываның бактаап кирген чоруу тыва улуска канчаар-даа аажок улуг төөгүлүг херек болган. Тываның ажылчы чоннарының ажыл-агый, культуразының кызыгаар чокка өзүп хөгжүлүрүнүң делгем оруу ажыттынган.

Шак ындыг төөгүлүг үеде сарыг шажынның артып калган ламалары кижилерниң медерелинде, араттарның амыдыралында феодализм артыышкыннарының бар болуп турганын ажыглай бергеннер. Областың барыын талакы районнарынга тускай «хүрээ» тургузарының талазы-биле Амыртаа-Келиш баштаан ламаларның «эгелекчи» болуу тура берген. Оон соонда Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарга «чүдүлге өглерин» олар совет хоойлуга чөрүштүр ажытканнар. Ол өглерни долгандыр ламаларны чыылдырып, оларның хереглелинге чүдүлгелиг кижилерден янзы-бүрү материалдыг чүүлдерни чыылдырып туруп берген.

Оларның чамдыктары «чүдүлге өөнге» шажын ёзулалын чоруттуп, а өскелери ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, боттарының «эмнээр», «хүрүмнээр» чоруктарын үүлгедир сорулга-биле тоянчылап чоруп турар апарган. «Шажын чүдүлге хостуг чүве, ону чазак чөпшээрээн, ССРЭ-ниң Консти-

Коллективтиг керээ—профэвилел ажылының үндезини

Коммунистиг партияга удуртурган совет күрүне коммунистиг ниитилелди тургузары дээш демиселге улам-на чаа тиилелгелерни чедип ап турар. Областың бүдүрүлге, транспорт ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген база профэвилелиниң XII съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, чеди чылдың баштайгы 1959 чылының бирги чартынында социалистиг чарышты улам калбарткан.

Чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш демиселге профэвилелиниң харыысалгазы улгаткан. Профэвилел организациялары чоннуу коммунистиг ёзуга кижизиткишаан, оон культурлуг амыдырал байдалын улам бедидеринче үргүлчү сагыш салып турар.

Чурттуң мурнунга салдынган кол сорулганы күүседири-биле кады совет кижилерниң бүдүрүкчү уран-мергежилин организастаарының кол чепсээ болза, коллективтиг керээ болур. Администрация-биле ажылчыннарның чарган керээзи болза, совет чоннуң болгаш социалистиг күрүнениң мурнунга алган ыдыктыг хүлээлге болур.

Коллективтиг керээ бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседиринге дузалавышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидеринге, ажылды шын организастаарынга болгаш ажыл-агый, профэвилел организацияларының удуртулгазын улам экижидеринге харыысалганы улгаттырып турар. Коллективтиг керээниң күүселдезинге профэвилел организациялары улуг сонуургалдыг болур.

1959 чылда областың профэвилел организациялары чурт үлетпүр бүдүрүлгелеринде болгаш автотранспорт организацияларында 20 коллективтиг керээлерни чарган. Ол болза, политиктиг болгаш ажыл-агыйжы идепкейни бедүрген. Оон түңнелинде чамдык бүдүрүлге черлеринде, транспорт организацияларында четпестерни дарый чайладырынга саналдар, коллективтиг керээлерниң күүселдези дээш демисел калбарган.

Коллективтиг керээлерни болгаш планныг онаалдаларны өй-шаанда күүседири дээш бүдүрүлгелерде ниитиниң калбак хыналдазын квартал санында чорудуп, оон түңнелин бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып турар. Коллективтиг керээниң күүселдези дээш социалистиг чарышка областың бүдүрүлгелериниң хөй кезии эки көргүзүглерлиг болуп, продукцияны көвүдедири, оон бот-үнезин чиигедири, шынарын экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш демисежип турар. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң ажыттынарынга чедир чартык чыл планын бүдүрүлгелер хуусаа бетинде күүсеткен.

Коллективтиг керээниң чугулазын шын билген болгаш оон чедиишкинниг күүселдези дээш демисежип турар бүдүрүлгелерде, чылдың ийиги чартының планы база күүсеттинип турар дээрзин сөөлгү хыналдалар тодаргай херечилеп турар.

Кызылдың ыяш заводу (директору эш Кандауров, местком даргазы эш Черноусов) болгаш даараныглга комбинады (директору эш Петенев, местком даргазы эш Дудина) чарган коллективтиг керээзин чедиишкинниг күүседип турар. Күрүне планын хуусаа бетинде күүседири болгаш продукцияның шынарын улам экижидери дээш социалистиг чарыш ол коллективтерде нептерээн. Ол ышкаш алгы заводу (директору эш Скрыль, местком даргазы эш Москвитина), ийиги чүък АТК-зы (начальниги эш Бруговой, местком даргазы эш Зубкова), Туранның райүлетпүр комбинады (директору эш Костенков, местком даргазы эш Кудря) алган хүлээлгелерин база багай эвес күүседип турар.

Моон-биле кады чамдык бүдүрүлгелер коллективтиг керээни херекке албайн, оон үнезин кудуладып, алган хүлээлгелерин өй-шаанда күүсетпейн турарын база айтыр херек. Мааңа «Коммунал тудуг» трези, Кызылдың электростанциязы, машина-орук станциязы шуут хамааржыр. Ол коллективтерниң удуртукчулары болгаш местком даргалары коллективтиг керээни артык ажыл кылдыр бодап, ниитиниң доктаамал хыналдазын кошкатканындан ажылда улуг четпестер илерепп турар. Ол коллективтерниң удуртукчулары коллективтиг керээниң күүселдези дээш боттуг хемчеглерни алыры чугула.

Коллективтиг керээниң чедиишкинниг күүселдези—хөй-ниитиниң хыналдазын күштелдиргенинден чугула хамааржыр. Ындыг болганда ол негелдени шын организастаар, хыналданың белеткелин баш удур планныг чорудар херек. Хыналдадан илерээн четпестерни дарый чайладыры чугула, ол чорук коллективтиң ажылынга идиглиг болур.

Коллективтиг керээниң кижизидикчи болгаш организакчы улуг ужур-дузазын бедитпишаан, профэвилел организациялары ында айыткан хүлээлгелерниң күүселдезинге доктаамал хыналданы чорудар, ажылдың темпизи, продукцияның эки шынары дээш демисежир. Чогаадыкчы чаартыкчыларның үнелиг эгелээшкиннерин деткиир, социалистиг чарышты үре-түңнелдиг калбартыр херек.

В. ГЕОРГИЕВСКИЙ.

Номчукчуларның биске бижээни

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозу куш ажылын сайзырадыр сорулга-биле Кара-Дытта куш фермазы тудуп эгелээн. Сотпага баштаткан тудугжулар ийи муң дагаа турар кажааны болгаш куш ажаакчылары чурттаар 2 бажыңны тудуп, ажыглалда киирген. Тудугжулар ам бир аал ишти чурттаар бажыңны тудуп эгелээн.

М. АРАКЧАА.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң малчыннарының тускай дыштаныылга черин организастап эртирген. Дыштаныылганы Хендергеде малчыннарның чайлаанга эрттирген. Аңаа «СЭКП XX съездизи», «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая», Ленин аттыг колхозтарның болгаш «Элегес» совхозтуң Хендергеде малчыннары база киришкен.

Ол хүн культура-массалыг ажыл эки организастаттынган. 32 мөгеден Ленин аттыг колхозтуң кежигүнү О. Доржу шүүлген, «Чодураа» колхозтуң мөгези М. Балдаң-оол ужүүрлешкен. Аът чарыжынга «Чодураа» колхозтуң малчыны Д. Балдан-оолдуң аъды эрткен. Спорт талазы-биле янзы-бүрү маргылдаалар болгулаан. Лекция, кино база болган. Ак-Тал магазин хөй-ниитиниң чемненилгезин, садыгны база организастаан.

Д. ЧАМЗЫРЫН.

* * *

Таңды районнуң Сталин аттыг колхозу бо чылын кадаа ажыл-агыйның машина-техниказын садып алгаш, тарылга шөлүн дыка калбарткан. Тараа болгаш мал чеми культураларның үнүжү дыка чаагай. Артель кукурузаны 160 гектарны дөрбелчин-уяланчак арга-биле олурткан. Одуруглар аразын ажылдап кылган, кукурузаның үнүжү эки, ам 50—60 сантиметр четкен. Кукуруза звенозунуң кежигүннери гектардан-на 300 центнер ногаан массаны алыр дээш демисежип турарлар.

В. ШОЙЛАА.

Көдээ Советтиң организас-массалыг ажылы

Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа көдээ Совети бо чылын бодунуң сессияларын үш, күүскомнуң хуралдарын сес, ажылчы чоннарның хуралдарын дөрт удаа чыылдырып, чеди чылдың баштайгы чылының планныг онаалгаларын күүседиринге, школа, эмнелге черлериниң ажылын экижидеринге холбашкан чугула айтырыгларны оларга шиитпирлеп келген.

Көдээ Советтиң депутаттарының хөй кезии колхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарында, школа, эмнелгелерде үлегерлиг ажылдап, боттарының соңгулда округтарының аайы-биле соңгукчуларынга отчёттарын доктаамал кылып берип турарлар. Ылангыя депутаттар эштер К. Даш-оол, З. Суван, Достай-оол, Тангыт-оол, К. Чанчып, О. Века, В. Тойлуг-оол болгаш өскелерниң-даа аттарын мааңаа демдеглээри чугула.

Көдээ Советтиң күүскомунуң ажылынга депутаттарның, доктаамал комиссияларның болгаш активтиң идепкейлиг киржип келгени-биле оон девискээринде үш школага, үш эмнелге салбырынга, ийи клубка болгаш ийи библиотекага келир чылдың одалгазын бүрүн белеткеп, 1080 кубометр ыяшты дужүрүп алганнар. Ам ол албан черлериниң чайгы септелге ажылдары эгелээн. Ленин аттыг колхозтуң баштаар чериниң үзүп тургусканы 10 кижи составтыг тускай бригада школалар септелгезинде хайнышкынныг ажылдап турар.

Суурлар чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы эш М. Доспан-оолдуң организастааны-биле суурларда бо чылын 1076 дөс янзы-бүрү ыяштар олурттунган. Оларның чайгы ажаалгазы эки чоруп турар. Суурларда арыг-шевер комиссияларының кежигүннери эштер Х. Серенмаа, Норбу, Норжунмаа, К. Доржукай, Х. Донгур-Кара олар онаашкан ажылдарын багай эвес чорудуп келген. Оон түңнелинде дыка хөй колхозчулар боттарының чурттаалга бажыңнарының арыг-шевер культуразын экижидип турарлар. Ылангыя маадыр ие эш Шаравинниң өг-бүлези эң эки арыг-шевер амыдырал-чурттаалга дээш социалистиг чарышка мурнакчы черни ээлээш, обкүүскомнуң бедик шаңналын чедип алган.

Көдээ Советтиң девискээринде Ленин аттыг колхоз (даргазы эш Тойлуг-оол) бодунуң планныг онаалгаларын күүседириниң талазы-биле чамдык эки көргүзүглерни чедип ап, күрүнеге сүт, дагаа чуургазы садарының чартык чыл планын ажыр күүсеткен. Бо чылдың январь 1-ден эгелеп колхозчуларга ай санында авансыны берип турар апарган чорук оларның амыдырал-чурттаалгазының байдалын экижидеринге улуг дуза болган. Колхозчуларның күш-ажыл сагылга-чуруму мурнукузундан дыка экижип турар. Олар мал чеми сиген кезиндезинче июль 1-де эгелеп кирипкен. Бо хүннерде № 1, 2 хову бригадаларының бригадирлери О. Даваа, Д. Донгуп баштаан колхозчулар Көк-Чыраа-ның унунда 3 трактор, 3 аът машиналары-биле сигенни хайнышкынныг кезип турарлар. Сат Мачыылай удурткан сигенчилер Алдыы-Шы-ааның сигенин 12 хол кадыырлары-биле база дүлүктеп кезе берген.

Ындыг болза-даа көдээ Советтиң колхоз бүдүрүлгезинге удуртулгазында улуг четпестерниң ам-даа барын миннир ужурлуг бис. Колхоз күрүнеге дүк садарының планын 9 хуу, эът планын 3,1-ле хуу күүсеткен.

Малчыннарның ортузунга политкижизидилгелиг ажылды күштелдирип, малдың семиртилгезин организастыг чорудкаш, бо четпестерни дарый чайладып, чеди чылдың баштайгы чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседиринче бүгү колхозчуларның күжүн улам-на сырый организастаары бистиң чугула сорулгавыс болур.

М. СЫГЫР-ООЛ,

Көк-Чыраа көдээ Советтиң даргазы.

◆

ТУДУГ АЖЫЛЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Улуг-Хем районнуң «СЭКП-ниң XX съездизи» колхозта чурттаалга бажыңнарының болгаш мал кажааларының тудуу бо чылын дыка хожудап турар. Оон кол чылдагааны чүдел дизе, тудуг ажылынга колхозчу бызанчыларны артель баштаар чери доктаамал быжыглавайн, а кажан бир кампания эгелей бээрге тудугжуларны ынаар чартыктырып келгенинде.

Чурттаалганың элээн каш бажыңнарының крышалары, кладовкалары, херимнери ам-даа чок, суугулары үрелик болуп турар. Тудуг ажылдарынга техниктиг удуртулганы боттандырбайн келгенинден тудугнуң шынары чавызаан.

Б. СЕРЕН.

Редакцияга чагаалар

Кудуктарны арыг-шевер, культурлуг тургузар

СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырып, колхозчу суурларны чаагайжыдып, колхозчу араттар культурлуг амыдырал-чурттаалганы тургузар дээш Сүт-Хөл районнуң колхозтары боттуг ажылдарны кылып турарлар.

Ындыг болза-даа районнуң Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң суурунда кудук талазы-биле айтырыгны колхоз баштаар чери болгаш көдээ Совет чугулага көрбейн турарындан колхозчуларның суг алыр черлери ырак болгаш бар кудуктарның арыг-шевер байдалы багай.

Суурда бар кудуктарның доктаамал демир хууңнары болгаш оон баглары чок болганындан суурнуң бажың бүрүзү тапарышкан-на демир хууңну хендир, чээп болгаш өске-даа чүүлдер-биле баглааш узуп турары медицинаның дүрүмүн хажыдып турар.

Оон туржук колхозтуң чолаачылары үстүг, бензинниг демир хууңнары-биле кудуктардан сугну узуп турары канчап-даа таарышпас.

Суурда кижи эмчизи Л. Бусарова кудуктарның болгаш суурнуң арыг-шевер байдалының дугайында эскербейн эртип, оларны культурлуг тургузар дугайында чон ортузунга тайылбыр ажылы чорутпайн келген. Моон уламындан суурнуң чурттакчылары Хемчиктен барып суглап ап турар.

Колхозтуң суурунда бар кудуктарның арыг-шевер байдалын экижидип, чурттакчы чоннуң чөптүг негелдезин хандырып, колхоз баштаар чери болгаш көдээ Совет бо талазы-биле организастыг хемчеглерни алыры негеттинип келген.

О. ДУДАА.

◆

Аңныыр чурумун шыңгыы сагыыр

Чериң ап-мениниң камгалалын күштелдирериңче улуг кичээнгей салдынып турар. Ындыг болза-даа, аңныыр чурумун Бай-Тайга районнуң чамдык черлеринде каржызы-биле үреп турда, хамаарышкан көдээ Советтер боттуг хемчээл албайн келген. Чижээ, районнуң Сталин аттыг, «Тиилелге», «Кара-Хөл» колхозтарның девискээрлеринге аңныыр чурумун үрээн фактылар илерээн.

Бистиң областа те, чуңма ышкаш аңнарның ховарын барымдаалаш, ол аңнарны өлүрерин чөпшээревээн турбуже, Ак-Саарыг деп черге бир тени, Хемчиктиң Кара-Адырга бир мыйгакты аңнап өлүргени илерээн. Чамдык кижилер аңныыр чурумун каржызы-биле үреп турда, облүүскомнуң чанында кураңныыр инспекциязының ажылдакчыларының ырак, кыдыг кызыгаар черлерже барбас чүгле Кызыл хоорай долганып турарын кижи кайгаар.

М. МИЖИТ.

◆

Столовая ажылын экижидер

Өвүр райпозунуң Хандагайты суурда столовазының ажылы сөөлгү үеде баксыраан. Ында белеткеп турар чемнерниң шынары чавызаан, ассортиментизи эвээжээн. Столоваяны ажыткандан соңгаар чаңгыс шак безин эки четпээнде чемнер төнүп калыр таварылгалар хаая эвес болуп турар.

Столовая ажылының мынчаар баксыраанының кол чылдагааны чүдел дизе, райпо баштаар чериниң талазындан ниитиниң чемненилгезин экижидеринче чогуур кичээнгейни сөөлгү үеде кошкатканында. Столовая ажылын экижидеринче угланган боттуг хемчеглерни алыры чугула.

Н. ИРГИТ.

◆

Дээрбениң ажылы экижээн

Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» көдээ ажыл-агый артелиниң далган дээрбезиниң эргелекчизи турган Балчыйма 5—6 чылдарда ажылдап келзе-даа, ол ажылга мергежилиниң улуу, үргүлчү арагалап, ажылынга харыысалга чоктанып, база улустуң тараа-быдаазын буданнап турган, ажылындан дужурткен.

Ам ол дээрбениң эргелекчизинде артельдиң баштаар чери колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының бирээзи эш Дергинни киирген. Дээрбе доктаамал ажылдап турар. Тараа тырттырышкынны мурнунда ышкаш үр манаашкын чок апарган.

Т. БИЧЕ-ООЛ.

„Элегес“ совхозтуң ажылчын кооперациязында

Чоннуң амыдырал хереглелдерин экижидер хемчеглер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирин Таңды районнуң «Элегес» совхозта ажылчын кооперациязы багай эвес боттандырып турар.

Чеди чыл планының баштайгы чылында чоннуң амыдырал хереглелдерин хандырар, кооперацияның ажылын экижидер талазы-биле сөн ажылдакчылары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Бо чылдың баштайгы чартының түңнелдеринден алгаш көөрге, оларның алган хүлээлгелери амыдырал кырында күүсеттинип турар.

Рабкооп бо чылдың баштайгы чартынында бараан саарылгазының планын 108 хуу, ниитиниң чемненилге черлериниң саарылга планын 102 хуу күүсеткен.

Хереглел кооперациязының системазында 8 садыг точкалары, ниитиниң элээн каш чемненилге черлери бар. Совхозтуң төвүнде ангыда Кулузунда төп сүт-бараан фермазында, Каъкта, Чал-Кежигде, Хендергеде чайлагларда болгаш өске-даа черлерде 17 кодан шээр болгаш бода малдың элээн хөй коданнарында малчыннарны, механизаторларны хандырып турар магазиннер бар.

«Элегес» совхозунуң дирекция чери ырак чайлагларда малчыннарга, хову бригадаларында механизаторларга, ажылчыннарга бараан садыглаары-биле бир автомашинаны хереглел кооперациязының баштаар чериниң эргезинге берген. Ол машинаның кузовун автолавка кылдыр таарыштыр кылган.

Кулузунда төп сүт-бараан фермазының малчыннарын, Хендергениң Кара-Сугда механизаторларны столовая-биле база хандырган.

Чал-Кежигде сүт-бараан фермазында магазин эргелекчизи эш Тихонова ай бүрүде бараан саарылгазының планын ажыр күүседип турар. Бо чылдың баштайгы чартынында бараан саарылгазының планын ол 130 хуу күүсеткен. Чоңга ээлдек болгаш бодунуң ажылынга кызымаккай чоруу-биле эш Тихонова хереглекчилерниң хүндүткелин чаалап алган.

Кулузун фермазында столовая-ның повары эш Трофина ай санында бүдүрүлге планын база ажыр күүседип турар. Столоваяда оон белеткээн чемнери эки шынарлыг болгаш амданныг.

«Элегес» совхозунуң хереглел кооперациязының ажылдакчылары бо чылдың баштайгы чартынында чедип алган дээре көргүзүглерин улам быжыглавышаан, чоннуң амыдырал хереглелдерин хандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын хүлээнип ап турарлар.

М. КАВАА-САРЫГ,

Чурукта: 1959 чылдың июль 2-де салып үндүрген чаңгыс чалыг, геофизиктиг баллистиктиг ракетаның иштинге тургузаан Отважная деп ыт болгаш тоолай. Отважная деп ыт ракета-биле дөрт катап көдүрлүп үнген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

туциязында-даа бижиттинген» деп сурталды чоннуң ортузунга олар нептеретпишаан турарлар.

Ламаларның Чадаанада «чүдүлге өө», «хүрээзи» чурум ёзугаар бүрүткеттинмээн төлээде, оон ажыл-чорудулгазы хоойлуга чөрүжүп турар. Ол «хүрээ» болза областың бүгү районнарындан ламалар болгаш өске-даа янзы-бүрү тоянчы кижилер чыглыр, чүгле шажын ёзулалын эвес, а харын «эмнелге дузаламчызын» база чорудуп турар чер апарган. Араттарның чамдык кезииниң хожудаңгай чоруун, көдээде чамдык медицина албан черлериниң ажылының кошкак тургустунганын ажыглап алгаш, совет медицинага удурланыштыр, чоннуң ортузунга оон ат-алдарын баксырадырынче угланган агитацияны ламалар чорудуп турарлар.

«Чүдүлге өөнүң» доктаамал ламалары Чамдыылай биле Чымба-хелиң олар үргүлчү сумулар, районнар кезип, кижилерни ханап, «эмнээр» чоруктарны кылып турарлар. Хамаага «эмнеткен» кижилер өлген элээн таварылгалар база тургулаан. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда үрелел ажыл-агый чериниң бир ажылчынының уруу улаануттап аарый бээрге, ону эмнедири-биле Чамдыылайга апарган. Бүдүүлүк арга-биле «эмнээнииниң» түңнелинде ол уруг өлген. Ол ышкаш чижектер үрелел ажыл-агый чериниң өске-даа ажылчыннарының чамдык уругларынга база таварышкылаан.

Херек кырында ламалар болза кижиниң шажынга чүдүүрү хостуг болур деп Конституцияның чүүлүн хажыдып, совет хоойлу-дүрүмге черүштүр чоннуң ортузунга шажын сурталын нептередип келгеннер. Ол сорулгазы-биле олар Чадаана хоорайның чанында тудуп алган «чүдүлге өөнге» «чадаана хүрээзи», «чадаана дуганы» деп сураглыг атты боттары тыпсып алган. Ол «чүдүлге өөнде» лама болуп турар кижилер чогум кымнарыл ол деп, чүве адаанда айыттынган ламаларның арын-нүүрүнден тодаргай көстүп турар. «Хүрээниң» улуг ламазы Тюлюш Чамдыылай назын талазы-биле 47 харлыг. Тывага хүрээлерниң хөй кезии 20 чылдарның төнчүзүнде хагдынган турганын ап көөрге, кандыг-даа шажын «школазынга» оон өөренмээни тодаргай. 1953 чылда «хүрээниң кол ламалы мен» деп ол адаттынган. Ол чорук аңаа дыка таарымчалыг болган. Чүге дээрге, «хүрээге» каш чылдарның дургузунда кирген «өргүлүг» болгаш «хүрээ» тударынга чүдүкчү кижилерден чыылдырган акша-хөреңгини ол туразында аажылап, хуузунда ажыглап, арагалап, эр, херээжен таныш-көрүштеринге үлеп, азы ламаларның аразында чиижен кижилерни хээлилээринге чарыгдаан. Чамдыылай «чүдүлге өөнге» ховар барып, нургулайында-ла областың районнарын кезип чоруп турар. Оон кол тевер черлери Кызыл, Чадаана хоорайлар. Чаа-Хөл районнуң колхозтары, Бай-Хем районнуң «Совет Тыва», Бии-Хем районнуң «СЭКП XX съездизи» колхозтарынга, Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунга ол элээн каш катап баргаш, бодунуң «эмнээр», эм-сигеннер, үнүш дазылдары садар практиказын үргүлчүлеп, кижиниң кадыкшылынга эң хоралыг хаңзашкынны хөй удаа чорудуп келген. Ам бо хүннерде Чамдыылайның кайда-даа барганын «хүрээниң» ламалары билбейн турар. Куу чазын-на «чүдүлге өөнден» чораан хевээр ол читкен.

Чамдык ламалар чүдүкчүлерниң кирген «өргүлүнүң күселн-биле байып турарлар. «Чүдүлге өөнүң» нирбазы турган Сат Довтугу каш чыл эртенде ол ажылын каггаш, «хүрээ» хөреңгизи-биле бодунга чаа бажың тудуп ап, база өске-даа хөреңгилерни тыптынып алган, амгы үеде ол хуузунда элээн хөй малдыг чурттап орар.

«Чүдүлге өөнден» дашкаар-даа чамдык тоянчы ламалар «эмнээр», «хүрүмнээр» болгаш өске-даа үүлгедиглерни кылып турар. Бай-Тайга районнуң Көп-Сөөк көдээ Советинде Салчак Чымба хелиң «эмнээр» практиказын ажыы-биле үргүлчү чорудуп, «совет эмнелге черлеринге барып эмнетпеңер» деп чамдык хожудаңгай араттарны сургаарын оралдажып чоруур. Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык суурда мурнунда Совет эрге-чагыргага удур херек үүлгеткеш, шииттирип чораан Хоюушку Күнзең-хелиң 1958 чылда суурга бир хамааты кижи өлүрге оон «соңгу мөрүзүн» кылган чүүл бар. Ол лама уругларын школага өш-биле өөретпейн келген. Ол-ла районда Баданчап деп лама бо хүнге чедир бадарлап чоруп турар. Ол боду даштындан көөрге аажок самдар кижи болуп алган, а херек кырында улус мегелеп, ааразн кижилер «эмнээр» чоруун үргүлчүлээш, хөй түңнүг акша-хөреңгини чоңдан мегелеп ап чоруур.

Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» колхозунда Шойдак хелиң «эмнээшкинин» база чорутпушаан. Эрткен чылын бир колхозчунун алазы өлүрге оон «соңгу мөрүзүн» база кылган. Ол районнуң Чаа-Хөл көдээ Советинде Монгуш Сайын-Белек (Баазан-хелин) кижилерни «эмнээр», «хүрүм» кылыр чоруун база үргүлчүлеп келген. Чижээ, Чүлдүм Одугу деп кижиниң өөнге ол 3 удаа «хүрүм» кылгаш, дыка хөй акша болгаш продуктуларны «барылгага» алган. Феодализмниң артыышкыны болур шажынның хоралыг үүлгедиглерин кылып турар ламалар областың Эрзин болгаш өске-даа чамдык районнарында бо хүнге чедир ажыы-биле азы чажыды-биле база хөделип турарлар.

Ламаларның үстүнде бүгү үүлгедиглери бистиң социалистиг Конституциявыска канчап-даа чүүлдешпес. Чамдык ийи-чаңгыс кижилер шажын чүдүлгеден ам-даа адырлып шыдаваан деп чүвени бистер билип турар бис. Совет демократия болза кижиниң угаан-бодал талазы-биле бүрүн хостуг чоруун камгалап турар, ынчангаш кайы-бир шажынга чүдүүрүн азы чүдүвезин хамаатылар боттары билир деп Конституцияда айтып каан. А лама ёзузу-биле аарыг кижи «эмнээр», «хүрүм» кылыр, кижи ханаар, өлген кижиниң «соңгу мөрүзүн» кылыр үүлгедиглер хоойлу-дүрүмге удурланышкак, хоралыг чоруктар болуру билдингир.

Ындыг турда-ла областың болгаш районнарның прокурорлары бо хоралыг үүлгедиглерни кылып турар кижилер-биле демиселди дыка кошкак чорудуп келген. Оон туржук чон ортузунга шажынчы хуурмак сурталды нептеретпишаан, оон-биле кады хоойлу-дүрүмге удур херек үүлгеткен ийи-чаңгыс лама кижилерни безин область прокуратуразының талазындан харыысалгага онааштырбайн, хостап салып турган чоруктуң фактылары бар. Чижээ, Бай-Тайга районнуң «Найырал» колхозунда Дембей лама эрткен чылын шажынның хуурумак сурталын чоннуң ортузунга ажыы-биле нептередип база хүлиган херек үүлгедип турда прокуратура чери ону тудуп хоругдаан хирезинде-ле кандыг-даа кеземче хүлээтпейн салып үндүрген.

Ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары ламаларның хоойлу-дүрүмге чөрүштүр оът-сиген-биле кижилер «эмнеп», «хүрүм-дөрүм» кылыр, шажынның өске-даа хоралыг аргалары-биле чамдык кижилерни мегелээр чоруктары-биле эптежип турарлар. Ылангыя облүүскомнуң чанында шажын ёзулалдар херектериниң талазы-биле төлээниң хүлээлгезин күүседип турар эш Ивановтан ламаларның херек кырында кылып турар үүлгедиглерин эскербейн, оларны чүгле ёзу барымдаалап көөрүнге чаңчыккан чоруун четпес практика деп демдеглезе чогуур.

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш чамдык өске-даа райкомнары чоннуң ортузунга эртем-атеистиг пропаганданы дыка чавыс деңнелде тургусkан. Сарыг шажынның реакцылыг аргаларын ламалар хөделдирип турда-ла, аңаа удур пропаганданы партия организациялары барык чорутпайн, азы кыры-биле эрецгей чорудуп келген. Оон түңнелинде башкыларның болгаш көдээ интеллигенцияның иштинден безин ийи-чаңгыс кижилер ламаларның салдарынга алзыр чоруктар бар болуп турар. Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» колхозунда Тюлюш Дажы өлү берген катының «соңгу мөрүзүн» «чүдүлге өөнүң» ламаларынга кылдыргаш, 1500 рубльди оларга «барылга» кылдыр берген, ол бак херээниң дугайында партияның хүлээлелининден ол үндүрткен.

Бистиң Коммунистиг партиявыс өртемчейни эртем ёзузу-биле көөр үзелге совет кижилерни үргүлчү кижизидип келген болгаш кижизидип турар. Бойдустуң болгаш ниитилелдиң амыдыралында эң чугула болуушкуннарны чоңга тайылбырлап таныштырарын эртем-атеистиг пропаганданың үндезини болдурарын партия бистен негээн. Ындыг турда-ла, бистиң эртем-атеистиг пропагандавыста улуг четпестер ам-даа бар. Ылангыя сарыг шажынның хоралыын, тыва кижилерниң мурнунда коргуп чораан дидирээшкин, чаңнык, үерлээшкинниң база Ай, Хүн, сылдыстарның, чер делегейниң тургузуунуң дугайында болгаш бойдус-эртем темаларлыг өске-даа лекциялар чон ортузунга чогуур деңнелинге чедир калбарбайн келген. Чамдык номчуттунуп турар лекцияларның идея талазы-биле деңнели чавыс, чижээ, шажын дугайында лекцияларда будда шажынның тывылганын, оон сурталын айтып турар, а ламаларның реакцылыг ролю, ону уламчылап турар кижилерниң ниитилелге хоралыг чоруу дээн чижектиг өске-даа тодаргай чүүлдер оларда эвээш илереттинип турар.

Бистиң улуг Төрээн чуртувус коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунун калбартырынче шилчип кирген амгы үеде, кижилерниң медерелинде шажынчы артыышкыннарны бүрүн ажып тиилээрин чедип алыр чорук — ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидериниң талазы-биле эң чугула сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралы бодунуң ажылын дагын эгелээн

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай корр.). Даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралы үш неделя чапсар соонда бодунуң ажылын июль 13-те дагын эгелээн.

Женевада парлалга бажыңын база дагын долуп келген. Чөвүлел хуралдың ажылының баштайгы үе-чадазының ажылын чырыдып турган хөй-хөй чурттардан корреспондентилер база немей дыка хөй санныг корреспондентилер чедип келгилээн болгаш кээп үргүлчүлеп турар. Швейцар солуннар чөвүлел хуралдың дагын эгелээнинге дыка улуг черни берип турар. Солуннарның тайылбырларында болгаш парлалга бажыңында чыылган журналистер бөлүктеринде кол тема болза, чөвүлел хуралдың перспективаларының дугайында айтырыг болуп турар. Чамдык солуннар боттарының эгелеринде болгаш чүүлдеринде чөвүлел хуралдың ажылы чедиишкинниг болурунга идегелин илергейлеп, июнь 9-та болгаш 19-тагы совет саналдар-биле ол идегелин холбаштырып турар. Ол саналдарның кол онзагай чүүлү чугаалажыышкыннарның өске киржикчилериниң туруш бодалдарын барымдаалап көөр чорукка оларның үндезилеттингени болуп турар.

Совет саналдарның алыс утказын хажыдар болгаш оларга үндезилээш дугуржуушкун чедип алырынга шаптыктаар дээш дугуржулганың удурланыкчылары чөвүлел хуралдың ажылынга чапсар үезинде эвээш эвес күженишкинни үндүргеннер. Чижээлээрге, Барыын Берлин дугайында Совет Эвилелиниң саналдап турары түр дугуржулганың күштүг болуруунуң хуусаазын доктаадып тургузары дээрге-ле ол хуусаа төнгениниң соонда барыын талакы күрүнелерниң Барыын Берлинде бүгү эргелери чаягаар-ла дүже бээр болгаш ССРЭ Барыын Берлинге хамаарыштыр чаңгыс талалыг хемчеглерни саат чок чоруда бээр дээни ол болур дээр ааяны хоозун чүвени олар бар-ла шаа-биле нептереди бергеннер. Совет саналдарны өске-даа кара-туразында шын эвес кылдыр «тайылбырлаар» чоруктар ышкаш бо-даа удаада ол чорук буурап дүшкен деп «Ла Сюисс» солун миннип бижээн. Бо бүгү болза чөвүлел хурал бодунуң ажылын дугуржулга чедип алырынга таарымчалыг байдалда дагын эгелеп турарынга болгаш бир эвес барыын талакы күрүнелер база дугуржулга чедип алырынга белен чоруун илередиптер болза, дугуржулга черле дүргени-биле болдунар аргалыг дээрзинге чүвени боттуг бодаар хайгааракчыларның бүзүрелин быжыглаан.

Ынчалзажок бөгүн ажыттынган хуралга-ла АКШ-тың күрүне секретары К. Гертерниң баштайгы саналы АКШ-тың төлээлери чөвүлел хуралче эрги бодалы-биле ээп келгенин болгаш чугаалажыышкыннарны боттарының эрги туруштарындан үргүлчүлээр бодалдыын көргүскен.

Хуралга даргалаан К. Гертер эге баштайында-ла сөс алган болгаш АКШ-тың төлээлекчизи болуп, баштайгы алды неделяларның дургузунда чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдерин маргыжып турар медеглелди кылган.

Чөвүлел хуралдың ийиги үе-чадазының эгезинге чедир тургустунган байдалга хамаарыштыр К. Гертерниң кылган дөпчүлалы боттарының туруштарын камгалаар дээш барыын талакы күрүнелерниң мурнунда-ла кылып турган чүүлдериниң дапкырлаашкыны болган. Ол хирезинде чөвүлел хуралдың ажылынга чапсарлаашкынны саналдавышаан, ол төлээлер чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг болурунга оларның боданып алган турарынга үе-шаг негеттинип келгенин барымдаалаан чүве деп, К. Гертер чугаалап турган.

Ынчалзажок, АКШ-тың төлээлериниң баштыңының саналының көргүскенин ёзугаар алырга, ол үени АКШ-тың төлээлери боданып алырынга, кайы-кайызынга таарышкан дугуржулганы чедип алырынга шаптыктап турар боттарының таарымча чок туружун өскертиринге ажыглаваан болган.

ССРЭ-ниң болгаш барыын талакы күрүнелерниң туруштарын делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналының мурнунга көзүлдүр-ле удурланыштыр тургузары АКШ-ка, Англияга болгаш Францияга илергей-ле ажык чок деп чүвени өөренип көргеш, К. Гертер бөгүнгү пленарлыг хуралдың соонда хаалгылыг хуралдарның чурумунче кирерин саналдаан, ынчаарга ындыг хуралдарның соонда чүгле хурал болганының дугайында дөпчү дыңнадыг парлап турары билдингир болгай.

К. Гертерниң соонда санал берген М. Кув де Мюрвиль амгы чөвүлел хуралга талаларның туруштарын АКШ-тың күрүне секретарының тайылбырлап көргүскенинге сеткили ханганын медеглээн. Албан ёзузунуң эвес чөвүлел хуралдаашкыннарже саат чок шилчиир дугайында К. Гертерниң саналынга бүрүн каттыжып турарын Францияның төлээлериниң баштыңы медеглээн. Бо дээрге чүгле чугаалажылганың эки аргазы эвес, харын таарымчалыг түңнелдерни чедип алырының база эки аргазы чүве деп ол бадыткап турган, ынчаарга таарымчалыг түңнелдерни чедип алыры барыын талакы күрүнелерниң, ооң иштинде Францияның төлээлериниң туруштарын өскерткенинден хамааржыр апаар.

Великобританияның даштыкы херектер министри Селвин Ллойд чөвүлел хуралдың ажылынга чапсар мурнунда чамдык документилер болур чогууру-биле көрдүнмээн, ооң иштинде Берлин айтырыының талазы-биле июнь 19-та кииртинген совет документ, июнь 19-та Н. С. Хрущевтуң чугаазы, адак соонда июнь 19-тун кежээзинде А. А. Громыконуң кылган медеглели четчири-биле өөренип көрдүнмээн турган деп дөпчү саналынга демдеглээн. А. А. Громыконуң чөвүлел хуралдың ажылынга чапсарның үезинде июнь 28-те Москвага кылган медеглелиниң дугайын С. Ллойд база сагындырган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң бирги сорулгазы чүл дээрге, ийи талаларның бодалын чоокшулаштырарынга кандыг аргалар барын илередир төлээде, ам-даа туруп турар билдинмес чүүлдерни чайладыры болур деп Селвин Ллойд чугаалаан.

Ийи кол саналдарның, тодаргайлаарга барыын талакы күрүнелерниң июнь 16-дагы саналдарының болгаш ССРЭ-ниң июнь 19-тагы саналдарының аразында дугжуушкун бар деп медеглээш, С. Ллойд кайы-бир документиге үндезилээш чугаалажып маргыжар чорукту үргүлчүлевейн, чүүлдерниң ээй-аайы-биле айтырыгны көрзе чогуур дээр бодалды чугаалаан.

Дараазының хуралы хаалгылыг болур дугайында К. Гертерниң саналынга каттыжып турарын С. Ллойд чугаалаан.

Ооң соонда ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко медеглел кылган.

Чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээр база даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы чугаалажып көрзүн дээш ону чыылдырган ындыг чугула айтырыгларны кайы-кайызынга таарыштыр шиитпирлээрин оралдажыр дээш Женевада ээп чедип келген бис деп А. А. Громыко медеглээн. Германияга хамаарышкан айтырыгларны көөрүн доозар, хамыктың мурнунда Берлинде айыылдыг байдалды чайладырынче угланган хемчеглерни ажылдап кылыр апаар бис. Чамдык өске-даа айтырыглар база көрдүнмейн арткан. Июнь 19-та кииртинген совет саналдарны чугаалажып көөрүнден чөвүлел хуралды эгелээрин А. А. Громыко саналдаан. Ол саналдарның кол утказын ол сагындырган.

Дөрт күрүнелер—ССРЭ, АКШ, Англия болгаш Франция—Барыын Берлинниң түр ёзу-чурумунуң дугайында дугуржулганы кылырын саналдап турар бис, ол дугуржулга дараазындагы айтырыгларның талазы-биле дугуржуушкунну бодунга кииргени туруп болур деп ол чугаалаан. Ол айтырыглар мындыг:

Барыын талакы үш күрүнелерниң Барыын Берлинде чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкиннерин эң эвээш чогуур хемчээлге чедир кызырар дугайы;

ГДР-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур Барыын Берлинден хоралакчы болгаш өжээннешкек пропаганданы соксадыр дугайы;

атомнуг болгаш ракеталыг чепсекти Барыын Берлинге тургуспас дугайы.

Барыын Берлинниң түр ёзу-чурумунуң дугайында дугуржулга болза, ниити-герман комитет азы ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң төлээлекчилеринден тургустунгу дег немецтерге таарышкан өске орган ийи герман күрүнелерниң аразынга харылзааларны хөгжүдер талазы-биле тодаргай хемчеглерни чугаалажып көөр база ажылдап кылыр, тайбың керээзин белеткээри болгаш чарары-биле, Германияны каттыштырары-биле холбаалыг айтырыгларны көөр аргалыг шак ындыг хуусаага санаттынган турар ужурлуг. Ону кылырынга бүдүн чартык чыл черле четчир болур ийик.

Бо совет саналдар чугаалажыышкыннарның өске киржикчилериниң туруш бодалынга черле элээн чергелиг уткуштур барып турар болгаш бир эвес Берлинге хамаарыштыр Совет чазактың саналдап турар чүүлдерин АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның чазактарының июнь 16-дагы саналдары-биле деңнештирип көөр болза, бот-боттарындан ындыг-ла ырак эвес чүүлдер бар болу бээр деп А. А. Громыко демдеглээн. Бир эвес барыын талакы күрүнелерниң чазактары дугуржуушкун чедип алырын шынавыла күзеп турар чүве болза, ындыг дугуржуушкунга үндезин болур чүүл совет саналдарда бар деп ол чугаалаан.

Берлин айтырыынга хамаарыштыр ССРЭ-ниң болгаш барыын талакы күрүнелерниң туруштарын бирги ээлчегде чүү чүве адырыктылдырып турарының дугайын чугаалавышаан, А. А. Громыконуң айытканы болза, АКШ, Англия болгаш Франция Барыын Берлинде эжелел ёзу-чурумун хевээр артырарынче, а оон-даа тодаргай чугаалаарга, ону мөңгежидеринче чүткүп турар, а Совет Эвилели эжелел ёзу-чурумун узуткаар дээш демисежип турар, чүге дээрге Германияда болгаш ниитизи-биле Европада байдалды экижидериниң алыс эрге-ажыктары ону негеп турар.

Совет саналдар болза дугуржулгада айыттынган хуусаа доозулганының соонда бир эвес ол үениң дургузунда ниити-герман комитет таарымчалыг түңнелдерни чедип албас болза, чаа чугаалажыышкыннарны чорударын көрүп турар деп А. А. Громыко онзалап демдеглээн. Ооң-биле холбаштыр: ол санал дээрге чөвүлел хуралдың киржикчилериниң дугуржуп алыр хуусаазы доозулганының соонда чүгле чаңгыс орук—Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг хемчеглериниң оруу артар дээни ол эвес ийнен деп чамдыкта ындыг айтырыг тургустунуп турар. Ынчаарга түр дугуржулганың күштүг болур хуусаазы доозулганының соонда чугаалажыышкыннар чорударын саналдап турарывыс эки билдингир болгай. Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң каш-даа удаа медеглеп келгени ышкаш, айтырыгны АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның чазактары-биле кады дугуржуттунган үндезинге шиитпирлээрин күзеп турар бис. Барыын Берлинге хамаарыштыр дугуржулга ажылдап кылырының сорулгазы кайы-даа хире онза чугула бол, ол сорулга Германияга хамаарыштыр шиитпирлеттинмээн бүгү-ле айтырыгларны, хамыктың мурнунда тайбың керээзин чарар дугайында төп өзек айтырыгны ыракта-ла дуглавайн турар деп чүве билдингир деп А. А. Громыко айыткан. Бир эвес кол сорулгаларның бирээзи тайбың керээзин белеткээри болгаш чарары-биле холбаалыг айтырыгларны көөр болгу дег ниити-герман комитетке хамаарыштыр дугуржуушкун чедип алдыныптар болза, Германия-биле тайбың шиитпирлеп таарыштырылганы чедип алыр болгаш ооң уламындан Европага эрткен дайынның байдалын өчүзинге чедир узуткаар талазы-биле сонуургалдыг күрүнелерниң күженишкиннерин ол чорук дыка чиигеткен турар ийик.

Ниити-герман комитетти тургузарының үезинде Совет Эвилелиниң саналдааны деӊ эргелиг болурунуң принцивин А. А. Громыко камгалап чугаалаан.

ССРЭ-ниң саналдары болза Совет чазак талаларның туруштарын чоокшуладыр болгаш чөвүлел хуралдың ажылынга чедиишкинниг болур чорукту хандырар дээш оралдажыр апаарының дугайын херечилеп турар деп А. А. Громыко чугаалаан.

А. А. Громыконуң соонда ГДР-ниң даштыкы херектер министри Л. Больц сөс алган. Германия-биле тайбың керээзин эң дүрген чарарын база дагын чүткүлдүг негеп эгелээр, немец улустуң аажок хөй нурууузунуң идегелдерин болгаш негелделерин илередир деп бүзүрел-биле бистиң төлээлеривис Женевада ээп келген деп Л. Больц медеглээн.

ГФР-ниң төлээлекчизи В. Гревениң соонда А. А. Громыко сөс алгаш, кызыы чөвүлел хуралдарны болгаш чугаалажылгаларны Женева чөвүлел хуралында киржип турар бүгү күрүнелерниң төлээлекчилериниң киржилгези-биле кылырынга белен бис деп чугаалаан.

Дараазының пленарлыг хуралы июль 15-те болган.

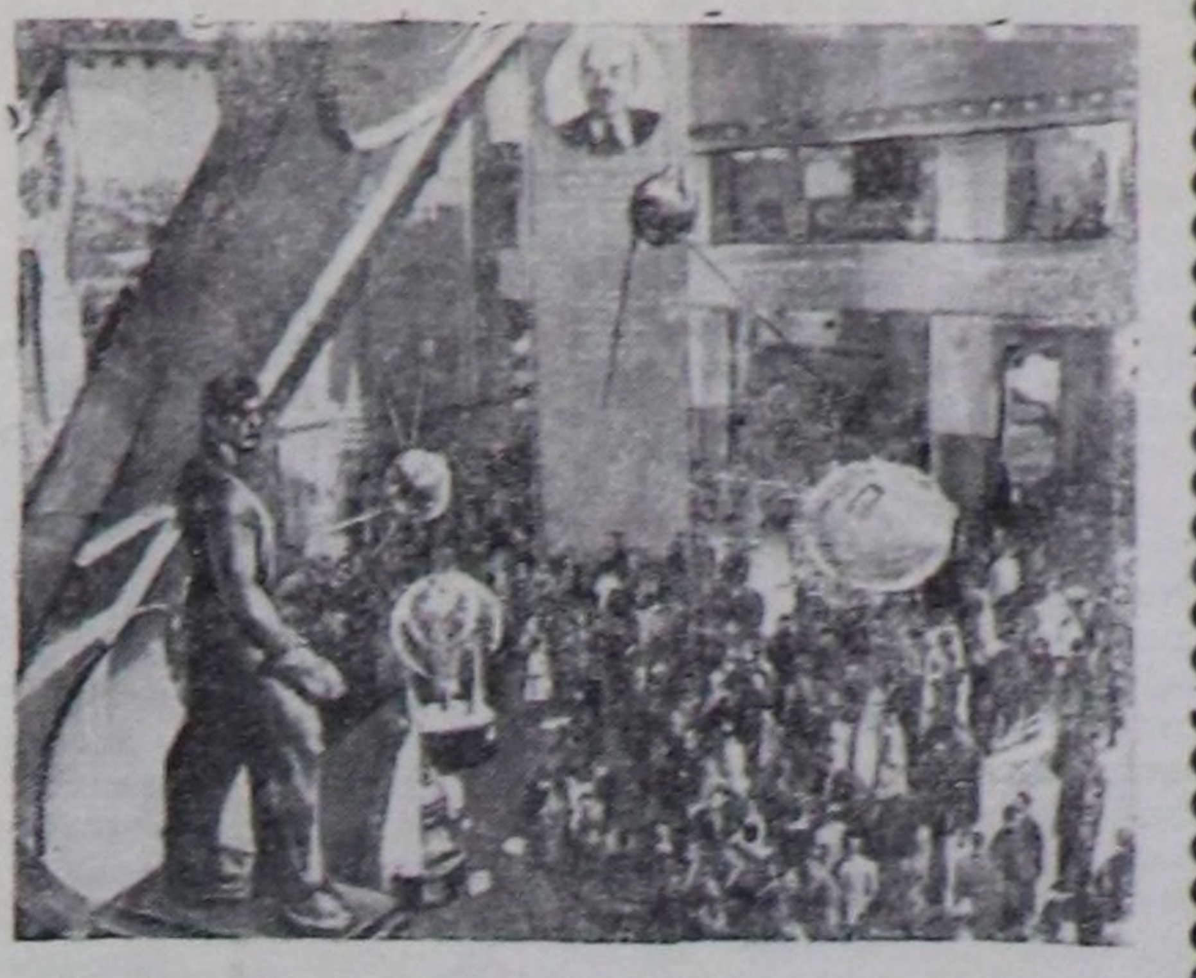

Нью-Йорк. Нью-Йорктуң эң улуг делгелге залы «Колизейде» эртем-техника болгаш культура талазы-биле Совет Эвилелиниң чедиишкиннериниң делгелгези ажыттынган.

Чурукта: делгелгениң төп залында.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ГЛЕЗОСТУ НҮГҮЛДЕП СУДТААШКЫН

АФИНЫ. (СЭТА-ның корр.). Манолис Глезосту болгаш өске-даа буруудаттырганнарны судтап турар шериг судунуң июль 14-теги кежээки болгаш 15-теги эртенги хуралдарынга камгалал херечилериниң өчүктерин дыңнаары, мурнунда бижимел өчүктерин берген турган болгаш камгалакчыларның негелдезин ёзугаар судка келдирип келген буруудадышкынның ийиги чергелиг бир херечизиниң өчүүн дыңнаары доозулган.

Судтуң залынга июль 14-те «марафончу» деп адап турган хуралдар улуг эвес чапсар-биле эртенгиниң 8 шак 30 минутадан эгелээш дүнекиниң бир шакка чедир үргүлчүлээн. Глезосту камгалаар дээш бүгү делегейде өзүп турар шимчээшкинни барымдаалап көргеш, шериг судунуң кежигүннери судту дүрген доозарын база Глезосту болгаш өске-даа буруудаттырганнарны шиидип каапкан фактының мурнунга делегейниң хөй-ниитизин тургузарын калчаалыг оралдажып турар, чүге дээрге Глезосту болгаш өске-даа демократтарны полицейжи ёзу-биле нүгүлдеп судтап турарын сойгалап илереткен улам-на чаа-чаа медээлер судка кээп турар.

Колияннис-биле Глезос ужуражып турган дээр полицейжи хоозун даап бодаашкынны буруу шаап турар чаа медээлерни Глезостуң кадайы—Анастасия болгаш Глезостуң авазы—Андромаха Димитрокали июль 14-те көргүскеннер. Колияннис-биле Глезос ол хүн чөвүлежип турган дээр чергелиг полицияның бадыткап турары август 16-ның кежээзинде Глезос мээң-биле кады кинога чораан деп Анастасия Глезу дыңнаткан. Кинотеатрны, кинотеатрның турар черин болгаш кинокартинаның адын Анастасия адаан. Август 17-ниң эртенинден эгелээш кежээге чедир Глезос Рафинге турган деп Глезостуң авазы дыңнаткан. Глезоска удур буруудадышкыннарны улаштыр-улаштыр сойгалап илередип турарындан девидээш, судтуң даргазы болза, өчүктерни Глезостуң төрелдери берген деп чылдак-биле ол өчүктерниң үнелиг болурун чигзиниишкинге тургузарын оралдашкан.

Глезосту камгалап өчүк берген грек хөй-ниитиниң төлээлекчилери болза Глезостуң бодал бүрүзү, ооң кылган чүүл бүрүзү Грецияның чонунуң дугайында сагыш салыышкын-биле сиңникken дээрзин база дагын онзалап демдеглеп турганнар. ЭДА партияда ажыл талазы-биле Глезостуң эштери, ЭДА-ның административтиг комитединиң кежигүннери болгаш оон-даа өскелер, журналистер, ЭДА-дан депутаттар июль 14-те өчүк бергеннер. Глезостуң бедик моральдыг бүдүш шынарының дугайын, грек улуска ооң кызыгаар чок бердингениниң дугайын, грек улустуң ынакшылдыы ЭДА партияның аңаа бүзүрелиниң дугайын олар чугаалааннар.

Судтуң даргазының, кежигүннериниң болгаш прокурорнуң буруудаттырганнарны июль 15-те байысап эгелээн чоруу оларның чаа кажарлаашкынының бодалын тодаргай көргүзүп турар. Чүге дээрге, буруудаттырганнар «шпионнап» турган дээрзиниң тодаргай бүзүредилгелери судта чок болганда, оларга удур буруудадышкын Грецияның Коммунистиг партиязы «шпион» организация болуп турар дээр бадыткалга үндезилеттинип турар. Ындыг янзылыг «юридиктиг үндезинге» шериг суду болза, кайы-бир буруудаттырган кижини «шпион» турган кылдыр кара-туразында буруудадыр төлээде, ону коммунист кылдыр санап каарга-ла четчир кылдыр көрүп турар. Мындыг болганда, буруудаттырып турар кижи-биле кандыг-даа харылзаа «шпиончу чорукка йөмээржилгениң бүзүредилгези» болу берип турар.

Моон уламындан июль 15-те шериг шиитпекчилер буруудаттырганнарны байысап турганының үезинде буруудаттырганнарның боттарының аразында ужурашканының фактыларын тургузарын кызыдып, ол ужуражыышкыннарның бүдүш шынарын ылавылаарындан чайлаарын оралдашкан, чүге дээрге ылавылаан таварылгада ол ужуражыышкыннар өске кандыг-даа сорулга чок, харын политиктиг сорулгаларлыг болдунган деп чүве илереп келири чадап чок.

Глезосту болгаш өске-даа демократтарны камгалаар дээш демиселди чорудуп турар грек хөй-ниитиге удур шавар халдаашкынны грек эрге-чагыргалар күштелдирип турар.

ЭДА-ның административтиг комитединиң кежигүнү Саввас Статиадисти июль 14-те тудуп хоругдаан болгаш ону шөлүүр деп кыжанып турар. ЭДА партияның удуртур ажылдакчызын тудуп хоругдаанынга удурланыышкынның телеграммазын премьер-министрге, иштики херектер болгаш юстиция министрлеринге, политиктиг партияларның удуртукчуларынга ЭДА-ның даргазы Пасалидис чорутkan.

Совхозка спортчу маргылдаалар

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунга чоокта чаа байырлал хүнү болган. Аңаа массалыг дыштанылга, күш-культураның маргылдаалары эрткен. Баштай национал хүрешке 32 мөгелер хүрешкен. Мөгелерден М. Лама шүүлген, Даваа-Доржу үжүүрлешкен. Ооң дараазында 10 километрге аът чарыжынга совхозтуң ак майыктыг доруг аъды эрткен.

Хөл бөмбүүнге механизаторларның, колхозчу аныяктарның, чедичыл школазының, кедээ Советтиң дөрт командалар маргышкан. Аңаа бирги черни колхозчу аныяктарның командазы алган.

Черниң узунун халыырынга О. Сертек, 5 метр 5 сантиметрни халааш бирги черни алган. Маргылдааларга эки түңнелди көргүскеннерни эртектиг чүүлдер-биле шаңнаан.

О. ДАВАА.

ЧЕРНИ ДОЛГАНДЫР 6000 ДЕСКИНИИШКИН

Июльдуң 15-те Москва шагы-биле 19 шак 40 минута турда кылымал үшкү совет эдеринчи Черни долгандыр 6000 дескинигни кылган.

Эдеринчи 426 хонуктуң иштинде 272,8 миллион километр хемчээлдиг орукту ужудуп эрткен. Ол үениң дургузунда Черниң ооң бир дескинериниң үези 105,95 минутадан 98,45 минута чедир кызырылган, а ооң орууунуң эң бедии (апогеязы) 1880 километрден 1175 километр чедир кудулаан.

Дураннаар болгаш радиотехниктиг херекселдер-биле кылымал үшкү совет эдеринчини хайгаарап көөрү үргүлчүлеп турар. Шинчилеп саналарының төп чери амгы үеге чедир 105 муң ажыг радиотехниктиг хемчээшкиннерни болгаш 35 муң ажыг дураннап көрген шинчилелдерни алган болгаш ажылдап кылган, ынчаарга оларны совет болгаш даштыкы радиотехниктиг станциялар, астрономия талазы-биле хайгаарал черлери база обсерваториялар чоруткулаан турган.

«Маяк» деп дамчыдыкчының радио медээлерин бүгү делегейниң радио станциялары болгаш радиога сонуургалдыг кижилери хүлээп ап үргүлчүлеп турар. Радио дамчыдыкчызының одалгазының кол үндезини хүн чылыынга ажылдаар батареялар болуп турар. Ол батереялар амгы үеге чедир 7700 ажыг шак ажылдаан. Хүн чылыынга ажылдаар ол батареяларның техника болгаш ажыглал талазы-биле шынарларының дугайында бо үениң иштинде алдынган шинчилел материалдары болза, одалганың хүн чылыындан алыр үндезиннерин улам ынай ажылдап кылырынга улуг ужур-дузалыг болур.

Эдеринчиде таарыштыр кылган токтуң химия талазы-биле үндезиннери болза, эдеринчиниң оруунуң Черниң хелегезинге чорул турар участоктарынга радио дамчыдыкчызының одалгазын хандырбышаан, база-ла ажылдап үргүлчүлевишаан турар. Ол химиктиг батареялар амгы үеге чедир 2 500 хире шак ажылдаан.

«Маяк» дамчыдыкчыдан радио медээлериниң чүк-чүкче тарап турарын чер бөмбүрзээниң аңгы-аңгы булуңнарындан болгаш чылдың база хонуктуң янзы бүрү үелеринде хайгаарап көрүп турары болза ионосфераның болгаш радио чалгыгларының тарап нептерээриниң дүрүмнериниң дугайында немелде медээлерни алыр арганы берип турар.

Июльдуң 17-де эдеринчини эртен соңгу широтаның 23-тен 61 градус чедир черге болгаш кежээ мурнуу широтаның 60-дан 70 градус чедир черге хайгаарап көрүп болур.

(СЭТА).

Күш-культура болгаш спорт

Баскетбол талазы-биле хоорайга бирги чер дээш

Баскетбол талазы-биле Кызылга бирги чер дээш ойнаашкын эгелээн. Ында херээженнерниң үш, оолдарның алды командалары киржип турар.

Шөлге бир дугаарында кедээ ажыл-агый техникумунуң херээженнер командазы болгаш уругларның спорт школазының командазы үнүп келгилээн.

Оюнну баштайгы минутазында-ла техникумнуң командазы санны ажыткан.

Ынчалзажок уругларның спорт школазының спортчу кыстары артык күштүүн көргүскеннер. Солун ужуражыышкынның төнчүзүнде ниити сан 28:21 болуп, спорт школазының командазы удуп алган. Техникумда И. Зыкова командазынга 12 санны, спорт школазының Т. Петухова, Л. Смолина олар 10—10 саннарны чаалап берип, эки ойнааннар.

Дараазында «Динамо»-биле пединституттуң спортсменнериниң аразынга ужуражыышкын 60 : 25 санныг болуп, студентилерниң тиилелгези-биле доозулган.

Электростанциязының баскетболисчилери спорт школазының аныяк командазы-биле ужурашкан, спорт школазының спортчулары санны 64 : 32 чедирип, чедиишкинниг болган.

Июль 14-те баскетбол талазы-биле хоорайга бирги чер дээш маргылдаа уламчылаан. Аңаа «Динамо», «Урожай», уругларның спорт школазының болгаш бус-биле хеделир электростанциязының, типографияның оолдар командаларының аразынга ужуражыышкыннар болган.

Шөлге баштайгы ужуражыышкынга типография, электростанциязының баскетболисчилери ойнаар ужурлуг турган, электростанциязының командазы келбээн болгаш утturган деп санаткан.

«Динамо» биле «Урожай» командаларының ужуражыышкыны эгелээн. «Урожай» командазы оюнну бирги-даа, ийиги-даа чартыында идепкейлиг ойнааш, санны 65 : 35 чедирип, «Динамо» командазын удуп алган.

Баскетбол талазы-биле хоорайда эң күштүг командалар—пединститут биле уругларның спорт школазының оолдар командаларының аразынга ужуражыышкын чидиг демиселге эрткен.

Оюнну баштайгы чартыында оларның саны 25 : 25 болган. Оюн орту кирип чорда спорт школазының командазы беш санны артыкка 49 : 44 киирген. Пединститут командазы улам идепкейлиг ойнааш, санны 69 : 61 чедире берген. Оюннуң төнчүзүнге чедир спорт школазының командазы база-ла идепкейлиг ойнааш, 78 : 78 санга хайымнашкан.

Эш-хуузунун ужуражыышкыны

Июль 14-те, кежээкиниң 7 шактан эгелеп Кызылдың «Совет Тываның беш чылы» стадионунга «Тыва тудуг» трезинин болгаш Кызылдың чыынды командаларының аразынга бут бөмбүүнүң талазы-биле эш-хуузунун ужуражыышкыны болган. Оюннун ниити түңнели 10 : 1 болуп, чыынды команда тиилелгелиг болган.

Ол ышкаш Кызылдың чыынды командазы Таңды районнуң Бай-Хаак суурунга ол черниң «Труд» эки-тура спорт ниитилелиниң командазы-биле барып ойнааш шөлдүң ээлерин 7:2 санга уткан.

О. ТАМЧАЙ.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

КЫЗЫЛДЫҢ КҮРҮНЕНИҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

1959—1960 өөредилге чылында физика-математика, дыл-төөгү факультеттериниң бирги курузунга:

студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Физика-математика, дыл-төөгү факультеттери 5—11 класстарның башкыларын белеткээр.

Институтка хүлээп алыр дугайында билдириишкиннерни июль 31-ге чедир, 35 хар чедир назылыг, дооскан ортумак эртемниг хамаатылардан хүлээп алыр.

Директорнуң адынга киирер билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

Бышкан билигниң аттестадын азы тускай ортумак өөредилге черин дооскан дугайында дипломну (боду-биле);

Дөпчү намдарын;

Сөөлгү үеде ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика кады;

Күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени;

Чурттап турар черинден шынзылганы;

Кадыының дугайында шынзылганы (форма № 286);

3—4 хемчээлдиг дөрт фоточуруктарны.

Паспорт, шериг биледин (бир эвес запастың шериг албанында кижи болза) боду эккеп бээр.

Институтка ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг кижилерни хүлээп алырынче кол кичээнгейни салыр.

Кирериниң шылгалдаларын август 1-ден 20-ге чедир дараазында эртемнерге хүлээп алыр:

Тыва дыл болгаш литература, орус дыл болгаш литература талазы-биле тускай эртемниг болурлар:

Орус дыл болгаш литература —(аас, бижимел-биле).

Тыва дыл болгаш литература — (аас, бижимел-биле).

ССРЭ төөгүзү —(аас-биле).

Физика-математика факультединге:

Орус дыл болгаш литература—(сочинение);

Математика — (аас, бижимел-биле);

Физика — (аас-биле);

Даштыкы дыл — (аас-биле).

Тыва ортумак школаларны болгаш педагогика училищези доосканнарны даштыкы дыл талазы-биле кирериниң шылгалдазындан хостаар.

Институттуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 4.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал килдизиниң 37-13, кедээ ажыл-агый, иштики информация килдистериниң 21-47, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 22-64, чагаа килдизиниң 21-27, бухгалтерияның 35-24, корректорларның 20-60.

ТС—01031. Чагыг № 1178. Культура эргелелиниң типографиязы.